jaarverslag 2014

Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland

RAVON

Jaarverslag 2014

Rolf van Leeningen & Raymond Creemers
Juni 2015

STICHTING RAVON
POSTBUS 1413
6501 BK NIJMEGEN
www.ravon.nl
kantoor@ravon.nl
024-7410600

Colofon

© 2015 Stichting RAVON Nijmegen
Vestigingsplaats statutaire zetel Nijmegen, KvK 41077572

Eindredactie: Rolf van Leeningen & Raymond Creemers
Foto omslag: Levendbarende hagedis (Jelger Herder)
Wijze van citeren:
Leeningen, R.A. van & R.C.M. Creemers (redactie), 2015. Jaarverslag 2014 Stichting RAVON, Nijmegen.

INHOUD

1 INLEIDING 5

2 DE STICHTING RAVON 7
2.1 Raad van Toezicht 7
2.2 Werkorganisatie 7
2.3 Samenwerking 8
2.4 Samenwerking RAVON met de Zoogdiervereniging 10

3 THEMA VRIJWILLIGERS EN DONATEURS 11
3.1 Werkgroepen en afdelingen 11
3.2 Afgegeven ontheffingen 11
3.3 RAVON-dag 11
3.4 Weekenden 12
3.5 RAVON-tijdschrift 13
3.6 Nieuwsbrief Schubben & Slijm 14
3.7 Website 14
3.8 Webwinkel 14
3.9 Stand 15
3.10 Bibliotheek 15
3.11 Fotoarchief 15
3.12 Helpdesk 16
3.13 Natuurbericht 16
3.14 Sociale media 17

4 THEMA DATA 19
4.1 Nationale Databank Flora en Fauna 19
4.2 Monitoring 19
4.3 Verspreidingsonderzoek reptielen & amfibieën 20
4.4 Provinciale atlassen 20
4.5 Monitoring trekvissen in Noordzeekanaal e.o. 21
4.6 Methodologisch onderzoek zaklampvissen 21

5 THEMA ONDERZOEK 23
5.1 Stagiaires 23
5.2 Jaar van de salamander 24
5.3 Dierproeven 24
5.4 Environmental DNA 25
5.5 Lichtonderzoek 25
5.6 Italiaanse kamsalamander 26
5.7 Onderzoek straatkolken Eindhoven 26

6 THEMA BESCHERMING 29
6.1 Kamsalamander Beuningse Waard 29
6.2 Herintroductie beekprik 29
6.3 Herintroductie knoflookpad in Noord-Brabant 30

7 THEMA DRAAGVLAK 31
7.1 Groen en Doen 31
7.2 Blik onder water in Leiden (Groen & Doen) 31
7.3 Communicatie over het Ranavirus 32
7.4 Verzorgen cursussen en colleges 32
7.5 Workshop praktisch natuurbeheer voor levensgemeenschappen 32

8 THEMA INTERNATIONAAL 35
8.1 SOS Iguana – St. Eustatius 35
8.2 Symposium ARG-UK 36
8.3 Europese atlas reptielen en amfibieën 36

9 OVERIG 37
9.1 Financiën 37
9.2 Opdrachtgevers, opdrachtnemers en samenwerkingspartners 37

BIJLAGE 1 Publicatielijst 2014 39

1 INLEIDING

In dit jaarverslag zijn de belangrijkste zaken uit 2014 vermeld met betrekking tot de Stichting Reptielen Amfibieën Vissen Onderzoek Nederland (RAVON). Er is zowel informatie over de vrijwilligersactiviteiten als over de werkorganisatie opgenomen. De indeling volgt de zes thema's zoals deze zijn vastgesteld in het laatste Meerjarenplan:

- Vrijwilligers en donateurs
- Data
- Onderzoek
- Bescherming
- Draagvlak
- Internationaal

Een beknopte versie van dit jaarverslag is als brochure uitgegeven.

RAVON is een kennisorganisatie die zich richt op de studie en bescherming van inheemse amfibieën, reptielen en vissen en hun leefgebieden. Vanuit deze non-profit organisatie zijn (meer dan 1500) enthousiaste en gedreven vrijwilligers en beroepskrachten in het hele land gezamenlijk actief. RAVON voert onderzoek uit en zet de hieruit voortvloeiende kennis en data in voor voorlichting en bescherming en werkt aan draagvlakvorming.

In de komende jaren willen we nóg meer betekenen in de bescherming van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland en uitgroeien tot dé gesprekspartner voor overheid en andere instanties als het gaat om deze diersoorten.

2 DE STICHTING RAVON

RAVON coördineert de inventarisatie en monitoring van reptielen, amfibieën en vissen door vrijwilligers in Nederland. Op basis van deze gegevens zet RAVON zich in voor betere bescherming en het duurzaam behouden van de soorten en hun leefgebieden. Honderden deskundige en enthousiaste vrijwilligers inventariseren en monitoren jaarlijks vele gebieden.

De stichting heeft ten doel:
a. de studie en bescherming van de Nederlandse reptielen, amfibieën en vissen, waaronder ontwikkeling, behoud, adequaat beheer en herstel van haar leefgebieden;
b. de bevordering van natuur- en milieubescherming in algemene zin.

RAVON werkt op non-profit basis: het eventuele positieve resultaat van de jaarrekening wordt weer geïnvesteerd in de doelstelling van de organisatie. De werkorganisatie van RAVON is gehuisvest op de campus van de Radboud Universiteit te Nijmegen en bij IBED te Amsterdam (RAVON Werkgroep Monitoring). Vanuit Amsterdam coördineren we het Meetnet Amfibieën en het Meetnet Reptielen in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Vanuit Nijmegen coördineren we het Meetnet Beek- en poldervissen, het Verspreidingsonderzoek Reptielen & Amfibieën en voeren we professionele inventarisaties, kennisintensieve opdrachten en ecologisch en wetenschappelijk onderzoek uit. Verder werkt RAVON aan voorlichting en geven we praktijkgerichte cursussen. Bovendien is RAVON actief bij het opstellen en uitvoeren van regionale of landelijke beschermingsactiviteiten.

2.1 Raad van Toezicht (RvT) en Adviesraad – door Rob van Westrienen & Kim Rongen

De RvT bestond uit: Harry Keereweer (voorzitter - Burgemeester gemeente Groesbeek), Michaël Steeghs (vicevoorzitter – Kaasmaker bij Zuivelboerderij De Dikhoeve), Johan Cronau (Beleidscoördinator Provincie Gelderland), Joke Cuperus (Hoofd-ingenieur directeur Rijkswaterstaat Oost-Nederland en Ruimte voor de Rivier), Jean Eigeman (Bestuurlijk moderator GDO Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling), Roel de Jong (Lid Dagelijks bestuur/ loco-dijkgraaf Wetterskip Fryslân) en John Melis (Eigenaar John Melis Ecologie). De Raad van Toezicht vergaderde 4 keer. Belangrijke onderwerpen die aan de orde kwamen in de RvT waren: de verdere intensivering van de samenwerking met de Zoogdiervereniging; het opzetten van een nieuw Meerjarenplan; discussie over instelling Stimuleringsfonds, toekomst PGO's/VOFF/Soortenbescherming Nederland; financieel jaarverslag en begroting en de samenwerking met de Adviesraad.

De Adviesraad bestond uit: Gerard Smit, Daan van der Elsken, Robert Top, Jarno Beijk, Monica Wesseling, Bert Broers en Wim van den Heuvel. De Adviesraad geeft gevraagd en ongevraagd advies aan de werkorganisatie (het RAVON-kantoor) en de Raad van Toezicht over alle zaken die op een of andere manier de vrijwilligers betreffen. De Adviesraad is bereikbaar via adviesraad@ravon.nl.

2.2 Werkorganisatie

Ter ondersteuning van RAVON is in 1994 een bureau in Amsterdam opgericht en in 1999 een bureau in Nijmegen. Tezamen vormen zij de werkorganisatie. Eén van de belangrijke taken van de werkorganisatie is: ondersteunend zijn aan de vrijwilligers en donateurs: faciliteren, stimuleren en

coördineren. Het landelijk bureau van FLORON is in afgeslankte vorm sinds juni 2012 onderdeel van Stichting RAVON, die ook de merknaam FLORON mag voeren.

In 2014 waren er gemiddeld 33 personen werkzaam bij RAVON (gemiddeld 24,7 FTE). De meeste medewerkers werken in deeltijd. Op het bureau in Amsterdam, bij de RAVON Werkgroep Monitoring, waren werkzaam: Ingo Janssen en Edo Goverse. Op het bureau in Nijmegen waren werkzaam: Ruud Beringen, Wilbert Bosman, Arthur de Bruin, Raymond Creemers, Jeroen van Delft, Annemarie van Diepenbeek, Edwin Dijkhuis, Peter Frigge, Jelger Herder, Pien Hoogma, Erik Jan Hofmeyer, Gonny van Ingen, Jöran Janse, Kris Joosten, Jan Kranenbarg, Ronald Laan, Rolf van Leeningen, Baudewijn Odé, Arnold van Rijsewijk, Wilma Roerink, Kim Rongen, Martijn Schiphouwer, Laurens Sparrius, Frank Spikmans, Annemarieke Spitzen, Richard Struijk, Sander Turnhout, Marjan Verdijk, Tonnie Woeltjes, Rob van Westrienen en Ronald Zollinger.
Ton Stumpel en Bart Kluskens waren in 2014 gastmedewerker van RAVON.

Op het bureau in Nijmegen leveren meerdere vrijwilligers een grote bijdrage aan de organisatie RAVON. Zo werkten Tonnie Woeltjes en Rianne van der Graaf aan de bibliotheek, Ria van den Boogaard werkt o.a. aan educatieve lespakketten voor kinderen, de RAVON-stand, de webwinkel, het ontsluiten tijdschrift RAVON en administratie. Claire Hengeveld houdt zich bezig met het vertalen en corrigeren van Engelse teksten ten behoeve van het tijdschrift, diverse toepassingen op internet, buitenlandse lezingen en wetenschappelijke artikelen en in dit jaar een Engelstalige folder over RAVON. Han Peper heeft wederom veel technische ondersteuning voor de RAVON website geleverd. Allen hartelijk dank hiervoor!

RAVON heeft sinds 2009 een personeelsvertegenwoordiging (PVT). Deze bestond eind 2014 uit Jan Kranenbarg, Arnold van Rijsewijk en Martijn Schiphouwer.

2.3 Samenwerking – door Raymond Creemers & Rob van Westrienen

RAVON participeert in diverse samenwerkingsverbanden op het gebied van natuuronderzoek en –bescherming:

- Stichting Veld Onderzoek Flora en Fauna (VOFF); een brancheorganisatie van Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's), die onderzoeksactiviteiten door vrijwilligers op het gebied van flora en fauna coördineert en aanvullende werkzaamheden uitvoert die te maken hebben met externe vertegenwoordiging en acquisitie ten behoeve van gezamenlijke projecten.

- Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF); de rol van de GAN (Stichting Gegevensautoriteit Natuur) is per 1 januari 2014 overgenomen door BIJ12, de gezamenlijke werkorganisatie van de provincies.

- SoortenNL; Soortenbescherming Nederland en de VOFF zijn een traject gestart om veel meer samen op te trekken en meer als een netwerkorganisatie te gaan fungeren. In 2014 zijn de VOFF en Soortenbescherming Nederland omgevormd tot SoortenNL. Belangrijke onderwerpen voor SoortenNL in 2014 waren:

    1. Bijdrage aan de natuurvisie van staatssecretaris Dijksma van met ministerie van EZ
    2. Bijdrage geleverd aan de Natuurtop in februari van de provincies.

3. Het tweede Flora- en faunacongres georganiseerd met als doel kennis en ervaring uitwisselen ten aanzien van Open Data.
4. De banden aangehaald met IVN en KNNV.
5. Een gezamenlijke visie met de Terreinbeherende Organisaties gemaakt op het vlak van monitoring.
6. Grote inbreng geleverd in de evaluatie van NLBif.
7. Met BIJ12 overlegd over de toekomst van de NDFF, onder andere over Open Data.
8. Inbreng geleverd in de nieuwe Wet Natuurbescherming tezamen met een coalitie van 40 natuur-, milieu- en dierenwelzijnsorganisaties.
9. Inbreng geleverd in de evaluatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn.
10. Inbreng geleverd aan een nieuw en effectiever stelsel van Agrarisch Natuurbeheer.
11. Aanvraag structureel beneficiëntschap Postcodeloterij; is helaas afgewezen.
12. Actieve deelname aan de Groene 11 (lobby faciliteit in politiek Den Haag van de natuursector).

- Natuurplaza; een samenwerkingsverband tussen Stichting Bargerveen, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Zoogdiervereniging, FLORON en RAVON. De partners werken aan de ontwikkeling en verspreiding van toepasbare kennis voor natuurbeheer. We doen dit door systeem- en soortgericht onderzoek te combineren. Hierin werken we samen met de Radboud Universiteit Nijmegen. Tevens worden in Natuurplazaverband colleges en practica gegeven, colloquia en symposia georganiseerd en worden studenten voor onderzoek begeleid.

- Vissennetwerk; een netwerk van personen die informatie, kennis en ideeën uitwisselen, zowel vanuit een wetenschappelijke als praktische invalshoek, gericht op vissen, visserij en de leefomgeving van vissen. In 2013 zijn er bijeenkomsten georganiseerd op het gebied van vismigratie, de vernieuwde KRW-vismaatlatten, exoten en veranderende visstanden. Jan Kranenbarg participeert namens RAVON in de stuurgroep van dit netwerk.

- Societas Europaea Herpetologica (SEH); Raymond Creemers is lid van het Mapping Comittee, dat zich o.a. richt op de productie van een nieuwe Europese atlas voor herpetologie. Ronald Zollinger vertegenwoordigt Nederland in de Conservation Committee van de Societas Europaea Herpetologica (SEH-CC). De SEH-CC zet zich in voor zowel de lobby op het politieke vlak als het geven van praktische adviezen over bedreigde Europese herpetofauna. Zij combineert vergaderingen vaak met veldexcursies om de situatie over bedreigde soorten en hun habitats gezamenlijk, als expertgroep, te beoordelen.

- EPCN; RAVON is vertegenwoordiger voor de Benelux van het European Pond Conservation Network, een Europese herpetologische club. Ronald Zollinger participeert namens RAVON in dit comité.

- Vivara Natuurbeschermingsproducten; een postorderbedrijf dat producten voor dieren in en rond de tuin verkoopt. Met deze samenwerking krijgt RAVON een grotere naamsbekendheid onder het brede publiek.

- Projectgroep Aalherstel; een initiatief van Sportvisserij Nederland, Stichting de Noordzee, het Wereld Natuur Fonds, Vereniging Natuurmonumenten, Greenpeace en RAVON onder voorzitterschap van oud politicus Dr. J.C. Terlouw. De projectgroep initieert en stimuleert belangeloos activiteiten die bijdragen tot het herstel van de aal op een zo kort mogelijke termijn. Jan Kranenbarg participeert namens RAVON in deze projectgroep.

2.4 Samenwerking RAVON met de Zoogdiervereniging – door Rob van Westrienen

Sinds 2010 hebben de Stichting RAVON en de Zoogdiervereniging een proces van intensieve samenwerking in gang gezet. Door betere samenwerking van (met name) de beide bureaus kunnen betrokken organisaties de krachten bundelen en zich beter profileren.

Er zijn inmiddels verschillende stappen gezet om deze visie gestalte te geven. RAVON en het Bureau van de Zoogdiervereniging hebben gezamenlijke huisvesting gerealiseerd op het Natuurplaza in Nijmegen. Ook is in 2010 een Bestuursakkoord gesloten. De belangrijkste daarin geformuleerde doelen zijn:

- Betere profilering
- Verhogen van de kwaliteit van de arbeid van de medewerkers
- Een bredere productportfolio
- Hogere effectiviteit van de activiteiten
- Grotere efficiency van de organisaties

In 2011 is een gezamenlijke directeur aangesteld en een gezamenlijk MT ingesteld. Tevens is door het Bestuur van de Zoogdiervereniging en de Raad van Toezicht RAVON een gezamenlijke Stuurgroep ingesteld om de samenwerking te ondersteunen.
Tijdens een sessie van besturen en management op 13 december 2013 zijn de resultaten van de samenwerking geëvalueerd. De samenwerking heeft sinds 2010 positieve resultaten laten zien, vooral op het vlak van de profilering en de effectiviteit en efficiency van de organisaties.
Vervolgens is in de zomer van 2014 is besloten dat 1) het management van beide organisaties wordt samengevoegd, 2) de ondersteuning van beide organisaties wordt samengevoegd en 3) een onderzoek gestart wordt naar de voor- en nadelen van het samenvoegen van beide bureaus tot één nieuw bureau. Het eerste punt is verwezenlijkt in de 2e helft van het jaar. Het tweede en het derde besluit worden nu uitgewerkt en zullen hun beslag krijgen in de eerste helft van 2015.

3 THEMA VRIJWILLIGERS EN DONATEURS

Aan de basis van RAVON staan onze vrijwilligers. RAVON investeert niet alleen in het werven van nieuwe vrijwilligers, maar ook in het versterken van de band met onze huidige vrijwilligers via opleiding, voorlichting en projecten die op vrijwilligers zijn gericht.

3.1 Werkgroepen en afdelingen

RAVON heeft regionale en landelijk opererende afdelingen en werkgroepen, die actief zijn met inventarisatie, monitoring, onderzoek, bescherming, het geven van voorlichting en beheerwerk. De afdelingen zijn in meer of minder mate actief. Hun inzet hangt vaak af van een of meerdere trekkers. Wij willen alle regiocoördinatoren, sleutelvrijwilligers, werkgroepen en afdelingen danken voor hun grote inzet.

3.2 Afgegeven ontheffingen

RAVON is gemachtigd om namens het Ministerie van Economische Zaken, ontheffingen te verlenen aan onze vrijwilligers. Het gaat om ontheffingen voor verbodsbepalingen in artikel 9 en 10 van de Flora- en faunawet: het vangen, bemachtigen, met het oog daarop opsporen en het opzettelijk verontrusten van beschermde inheemse amfibieën, reptielen en vissen. De ontheffing kan worden aangevraagd door het invullen van een formulier via de RAVON-website. Op deze wijze zijn er dit jaar weer vele ontheffingen verleend aan de vrijwilligers.

3.3 RAVON-dag – door Kris Joosten

De Landelijke RAVON-dag wordt ieder jaar gehouden op de tweede zaterdag in november. Op deze dag worden aan de hand van een jaarlijks wisselend thema lezingen gehouden. De lezingen worden verzorgd door vrijwilligers en medewerkers van RAVON. Dit jaar was het thema 'Beschermen doen we samen' en is er vooral aandacht besteed aan vernieuwend onderzoek, aangepast beheer, nieuwe samenwerkingsverbanden en nieuwe EU-wetgeving, die alle bijdragen aan betere bescherming van onze soortgroepen. Ook het recent verschenen standaardwerk 'Salamanders of the old world' van Max Sparreboom stond dit jaar prominent op het programma in het kader van '2014 Jaar van de salamander'.

Ieder jaar wordt tijdens de RAVON-dag de Lendersprijs uitgedeeld aan iemand die een grote bijdrage heeft geleverd aan de bescherming van reptielen, amfibieën en/of vissen. De Lendersprijs werd dit jaar gewonnen door Sergé Bogaerts voor zijn actieve bijdrage aan de bescherming van amfibieën en reptielen, zowel nationaal als internationaal. Daarnaast werd er dit jaar voor de tweede keer een Jeugd Lendersprijs uitgereikt. Deze is gewonnen door Rolf van Leeningen voor zijn grote en vernieuwende rol aan het onderzoek naar slangen in Nederland (ontwikkeling slangenportaal). De columnwedstrijd is gewonnen door Koen Moons. Zijn column 'Lekker samen' is gepubliceerd op de achterzijde van het tijdschrift RAVON 55 (december 2014).

Een uitgebreid verslag van deze leuke dag staat op www.ravon.nl (→ RAVON Actief → Activiteiten → RAVON-dag). Hier is ook de informatie te vinden over de Lendersprijs.

Roy van Grunsven over Licht op Natuur (Foto's: Jelger Herder)

3.4 Weekenden

RAVON organiseert jaarlijks twee inventarisatieweekeinden. Met Hemelvaart gaat de aandacht vooral uit naar amfibieën en reptielen en in september is er elk jaar een vissenweekend. Voor meer informatie over en de resultaten van de weekenden, zijn de verslagen via de website www.ravon.nl te downloaden.

3.4.1 Hemelvaartweekend 2014 - door Peter Frigge

Het RAVON-Hemelvaartweekeind is dit jaar van 28 mei t/m 1 juni gehouden in Twente en de Achterhoek. Uitvalsbasis was Buurse, waar we een kampeerboerderij tot onze beschikking hadden in de buurt van de Buurser Beek. Deze keer hebben ongeveer 35 personen aan het weekeinde deelgenomen, als daggast of het gehele weekeinde. Tijdens het weekeind stond het verzamelen van informatie met betrekking tot de verspreiding van amfibieën en reptielen centraal. Als er echter toevallig vis werd gevangen of individuen uit overige soortgroepen zijn waargenomen, zijn daarvan ook gegevens genoteerd.

Bij de selectie van de te bezoeken gebieden is, zoals altijd, rekening gehouden met de bekende gegevens en zijn er slecht onderzochte gebieden geselecteerd. Daarnaast zijn er ook topgebieden geselecteerd om (nieuwe) waarnemers een kans te bieden kennis te maken met enkele leuke soorten. Voor een groot aantal terreinen zijn er betredingsvergunningen geregeld, zowel bij particulieren als bij Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. De organisatie was in handen van Peter Frigge en Rob Lenders.

Vuursalamander gevonden (Foto: Peter Frigge)

3.4.2 Vissenweekend 2014 - door Arthur de Bruin

In 2014 is het jaarlijkse RAVON-Vissenweekend gehouden in Zeeland van 19 t/m 21 september vanuit een groepsaccommodatie in het Zeeuwse Burgh-Haamsteede. Het weekend werd mede mogelijk gemaakt door subsidie van Stichting Het Zeeuwse Landschap en het Zeeuwse visatlasproject. De organisatie bestond dit jaar uit Arthur de Bruin (RAVON), Martijn Schiphouwer (RAVON), Pepijn Calle (Het Zeeuwse Landschap), Stichting de Zeeschelp en, voor het duikgedeelte, Niels Schrieken (Stichting ANEMOON).
Het weekend is bezocht door 45 deelnemers uit alle delen van het land. Presentaties waren er van Pepijn Calle, Bend van Broekhoven en Niels Schrieken. De Vissenquiz werd dit jaar gewonnen door Jelger Herder. Hij nam de Vissenquiz wisselbeker mee naar huis en mag volgend jaar de Vissenquiz samenstellen.

Op dit moment wordt er in Zeeland met volle kracht gewerkt aan de provinciale visatlas. De doelstelling van het weekend was dan ook om zo veel mogelijk gegevens voor deze atlas te verzamelen. Vooral over het zoutwatervissen ontbraken nog veel gegevens. In totaal zijn 43 kilometerhokken op vissen onderzocht m.b.v. schepnetten, hengels, zegen- en leusnetten, elektrisch vissen en duiken/ snorkelen. Door de aanwezigheid van zowel zout- als zoetwatervissen is een recordaantal van 38 soorten aangetroffen. Hoogtepunt was het vinden van een populatie kleine modderkruipers in het Krammer Volkerak. De resultaten zijn te lezen in het verslag dat is te downloaden op www.ravon.nl.

3.5 RAVON-tijdschrift - door Kris Joosten

Onze donateurs en relaties ontvangen vier keer per jaar het tijdschrift RAVON. Het uitgebreide aanbod artikelen maakte het mogelijk dat al onze soortgroepen aan bod kwamen. Het waarnemingenoverzicht, een vast onderdeel bij het decembernummer, is dit jaar zoals was aangekondigd alleen digitaal verschenen als los overzicht. Daarmee is extra ruimte vrijgemaakt voor artikelen. Ook zijn er dit jaar twee interviews opgenomen met Lendersprijswinnaars (zie RAVON-dag) omdat er inmiddels ook een Jeugd Lendersprijs wordt uitgereikt. Het aantal abonnees is in 2014 licht teruggelopen van 1255 in 2013 naar 1210 in 2014. Redenen voor afmelden waren bezuiniging, ziekte en sterfte. Oudere nummers van ons tijdschrift zijn gratis te downloaden op www.ravon.nl (→ Infotheek → RAVON publicaties → RAVON tijdschrift).

3.6 Nieuwsbrief Schubben & Slijm - door Kris Joosten

De nieuwsbrief Schubben & Slijm wordt uitgegeven vanuit de vier grote vrijwilligersprojecten: Meetnet Amfibieën, Meetnet Reptielen, Verspreidingsonderzoek Reptielen en Amfibieën en Meetnet Vissen. In het middenkatern van iedere nieuwsbrief presenteert één van de projecten zijn resultaten.
Het aantal abonnees op de gratis nieuwsbrief is in 2014 afgenomen van 2047 naar 2338. De reden van afname is niet bekend. Alle nieuwsbrieven zijn na verschijning direct gratis te downloaden op www.ravon.nl. (→ Infotheek → RAVON publicaties → Nieuwsbrieven). Hier kunnen nieuwe abonnees zich ook aanmelden.
Deze gratis nieuwsbrief wordt gemaakt voor en door vrijwilligers. Dankzij de ingezonden kopij kon RAVON ook dit jaar weer vier prachtige nummers uitbrengen. Wij willen alle inzenders graag bedanken.

3.7 Website www.ravon.nl - door Jelger Herder

In 2014 is de nieuwe RAVON website gelanceerd. De website heeft een frissere lay-out, een verbeterde navigatiestructuur en meer informatie dan de oude website. Er is onder andere een deel toegevoegd over de projecten en diensten die RAVON kan leveren. De RAVON-website is in 2014 net als in voorgaande jaren zeer goed bezocht. De website vormt een belangrijke bron van informatie voor de achterban. De pagina's met de soortinformatie worden het meest bekeken. Tweederde van de bezoekers komt binnen via zoekmachines als Google. De overige bezoekers komen binnen vanaf links van andere websites of door direct het webadres in te typen.

3.8 Webwinkel - door Rolf van Leeningen

Via de webwinkel van RAVON kunnen diverse producten besteld worden zoals boeken, schepnetten, veldgidsen en cuvetten. RAVON-donateurs kunnen met korting allerlei materialen aanschaffen. In 2014 zijn er 86 bestelformulieren verwerkt. De best verkopende producten waren de schepnetten, daarna diverse veldgidsen, de cuvetten en het boekje over poelen. In 2014 zijn er 188 netten verkocht (te weten 92 standaardnetten, 64 kleine netten en 32 hoedenplanknetten).

3.9 Stand - door Arnold van Rijsewijk

RAVON wordt vaak gevraagd om met een stand aanwezig te zijn tijdens festivals, beurzen, landelijke dagen, symposia en natuurdagen. Vooral in voor- en najaar zijn er veel evenementen. Omdat het standwerk een flinke wissel trekt op de (vrije) tijd van de medewerkers, kunnen de verzoeken niet allemaal gehonoreerd worden. Bij de keuze wordt uiteraard vooral gekeken naar de relevantie ten opzicht van onze doelstellingen. Als we niet aanwezig kunnen zijn sturen we indien gewenst materialen naar de organisatie. In 2014 hebben RAVON, FLORON en de Zoogdiervereniging weer hun stands waar mogelijk gecombineerd.
RAVON was dit jaar aanwezig op de Genootschapsdag in Limburg, het Natuurplaza symposium, Fête de la Nature, Vivara natuur- en vlechtfestival, de Sponsorloop voor de vuursalamander in het Bunderbos, de themadag over het weer in Kasteelpark Born, de Dutch Bird Fair, de Natuurbehoudsmarkt in Diergaarde Blijdorp en op de jaarlijkse ledendagen van de collega PGO's Vlinderstichting, Zoogdiervereniging, SOVON en FLORON/KNNV.

Stand van RAVON op de Dutch Bird Fair, samen met FLORON en de Zoogdiervereniging (Foto: Rolf van Leeningen)

3.10 Bibliotheek – door Annemarieke Spitzen & Rianne van de Graaf

De bibliotheek van RAVON groeit nog steeds door onder andere genereuze donaties van privécollecties, zoals in 2014 door de donatie van het archief van Henk Strijbosch en Rob Hengeveld. Met in totaal meer dan 21.000 items vormt deze bibliotheek het ultieme startpunt voor je onderzoek, werkstuk, lezing, of voor je eigen nieuwsgierigheid. In de bibliotheek staan naast wetenschappelijke literatuur, waaronder ook heel oude artikelen die elders lastig te verkrijgen zijn, ook vele naslagwerken, determinatiegidsen voor binnen- en buitenland, standaardwerken over fysiologie, ecologie & genetisch onderzoek, onderzoeksrapporten en informatie over beheer. Wij heten belangstellenden en specifiek studenten van harte welkom in de grootste ichthyologische en herpetologische bibliotheek (mail dan naar: bibliotheek@ravon.nl).

3.11 Fotoarchief – door Arnold van Rijsewijk

RAVON ontvangt regelmatig prachtige foto's voor het fotoarchief en daar zijn we zeer dankbaar voor. Enkele jaren geleden heeft een vrijwilligster het archief op orde gebracht. Daarna zijn er nog steeds foto's ter beschikking gesteld. Die zijn in de "wachtkamer" gezet. In 2014 is begonnen met het schonen van dit aanbod, maar nog honderden foto's moeten gecontroleerd en gerubriceerd

worden. Wij zijn hiervoor nog steeds op zoek naar een vrijwilliger die dit onder begeleiding van een van de vaste medewerkers kan oppakken.

3.12 Helpdesk - door Arnold van Rijsewijk

Via de helpdesk, een extra service die RAVON biedt aan achterban en het brede publiek, is het mogelijk om vragen te stellen over reptielen, amfibieën en vissen. Dit draagt bij aan de naamsbekendheid van RAVON en soms (in)direct ook aan de bescherming van onze soorten.

Aantal geregistreerde helpdeskvragen naar onderwerp in 2011 t/m 2014

Onderwerp	Aantal 2011	Aantal 2012	Aantal 2013	Aantal 2014
determinatie	57	109	103	118
bescherming	58	48	46	47
wetgeving	17	20	26	25
ecologie	50	50	46	66
beheer en inrichting	20	29	26	27
verspreiding en waarnemingen	67	72	71	77
educatie en voorlichting	17	35	18	23
overige	12	7	5	9
totaal	298	370	341	392

In 2014 is het aantal vragen dat gesteld werd via de Helpdesk iets gestegen ten opzichte van de voorgaande twee jaren. Een toenemend deel van de vragen wordt niet (meer) gesteld via de Helpdesk maar wordt opgelost via social media (Facebook en Twitter) en dat betekent in feite dat RAVON steeds vaker als vraagbaak wordt gevonden.

Bij de vragen zijn altijd een aantal die gerelateerd zijn aan actuele onderwerpen. In 2014 zorgde dat bij "verspreiding en waarnemingen" weer voor meerdere meldingen van o.a. vermeende brulkikkers (5x), muurhagedissen (5x) en schildpadden (7x).
Zoals jaarlijks werden weer meerdere uitheemse soorten in ons land gevonden o.a. twee maal een Spaanse ribbensalamander, een smaragdhagedis, een Indiase rattenslang, een adderringslang en een gifgroene slang van 80 centimeter die - zoals werd aangegeven- de dikte had van een frikandel.
De kennisvragen varieerden van een determinatie van een grote, zwartgele kikker met lange nagels die tegen een schutting op klom tot de vraag of bodemtrillingen effect hebben op overwinterende zandhagedissen.

3.13 Natuurbericht – door Kris Joosten

42 natuurberichten heeft RAVON dit jaar uitgegeven, die allen na te lezen zijn op www.natuurbericht.nl. Het gaat om 25 natuurberichten over amfibieën & reptielen en 17 natuurberichten over vissen. Veel berichten werden ons aangereikt door actieve vrijwilligers die hun mooie waarnemingen met ons deelden, waarvoor dank! Daarnaast speelden actualiteit en bescherming een belangrijke rol bij het uitbrengen van een natuurbericht.

In de top 5 van meest gelezen RAVON natuurberichten in 2014 staan:

1. Transporteren eenden vissen?
2. Gevallen God in de mesthoop (ringslang)
3. Trekvissen vogelvrij in Nederland: 60.000 prikken verhandeld
4. Uitheemse slangen vestigen zich niet snel in Nederland
5. Muurhagedis omarmt nieuw leefgebied

Wilt u geen natuurberichten van RAVON missen? Abonneer u dan op de gratis digitale nieuwsbrief via www.natuurbericht.nl.

Rivierprik (Foto: Paul van Hoof)

3.14 Sociale media - door Kris Joosten & Annemarieke Spitzen

De sociale media (Twitter en Facebook) worden onderhouden door een team van RAVON-medewerkers. Dagelijks verschijnen er korte actuele berichten. Wilt u geen berichten van RAVON missen, volg ons dan op Twitter: @RAVON (2.975 volgers 31-12-2014) of op Facebook: www.facebook.com/ravonNL (1.575 likes 31-12-2014).

De directeur van RAVON is op Twitter te volgen op @RobvWestrienen. Via @VurigeSjeng kunt u via Twitter het laatste nieuws over de vuursalamander lezen.

Naast de RAVON Facebookpagina, zijn er ook pagina's voor SOSIguana (www.facebook.com/SOSIguana, 227 likes), en voor de Visatlas Nederland (www.facebook.com/VisatlasNL, 214 likes) en bedreigde soorten zoals de knoflookpad (www.facebook.com/RavonKnoflookpad, 376 likes) en de vuursalamander (www.facebook.com/SOSvuursalamander, 490 likes). Daarnaast zijn er diverse Facebookpagina's die door regionale werkgroepen zijn aangemaakt en worden beheerd zoals bijv. voor de RAVON werkgroep Utrecht.

4 THEMA DATA

Ieder jaar neemt het aantal data in onze databank toe dankzij de inzet van vele vrijwilligers en waarnemers. Ook onze eigen projecten leveren veel data op. Met de geïnterpreteerde data levert RAVON o.a. advies voor terreinbeheer en efficiënte bescherming.

4.1 Nationale Databank Flora en Fauna - door Raymond Creemers

Samen met een groot aantal andere partijen (o.a. waterschappen, Rijkswaterstaat, provincies) heeft RAVON haar verspreidingsgegevens ondergebracht in de Nationale Databank Flora en Fauna, de centrale landelijke database voor natuurgegevens in Nederland. De gegevens worden aangeleverd via invoerportalen voor losse waarnemingen/projectgegevens (telmee.nl en waarneming.nl) en via invoerportalen voor de meetnetten voor reptielen, amfibieën en beek- en poldervissen. Daarnaast is er een forse toename van gegevens via mobiele applicaties. Met Webobs kunt u waarnemingen doorsluizen naar zowel telmee als naar waarneming.nl.

4.2 Monitoring

4.2.1 Meetnet Reptielen - door Ingo Janssen

In 2014 werden op honderden trajecten van het Meetnet Reptielen voor het 21ste achtereenvolgende jaar de reptielen geteld. Hierdoor heeft RAVON in samenwerking met het Centraal Bureau Statistiek (CBS) en de WOT (team Wettelijke Onderzoekstaak Wageningen Universiteit) een goed beeld hoe het gesteld is met de Nederlandse reptielen. Naast het berekenen van indexen en trends genereert het Meetnet ook interessante verspreidingskennis. Zelfs op langlopende trajecten worden verrassende waarnemingen gedaan.

4.2.2 Meetnet Amfibieën - door Edo Goverse

Het aantal meetlocaties bedraagt ± 450 gebieden, waarvan er ongeveer 200 werden geteld. Op al deze meetlocaties samen zijn meer dan 2.200 wateren aanwezig waar amfibieën worden geteld. Jaarlijks komen er nieuwe telgebieden bij maar zijn er ook meetlocaties die vacant raken omdat waarnemers stoppen.
Medio december 2013 is dus een online invoerportaal opgeleverd en voorjaar 2014 aangeboden aan alle waarnemers die te gebruiken. Waarnemers kunnen nu zelf hun tellingen direct invoeren, met de detailgegevens wat en hoe ze iets hebben gezien.

4.2.3 Meetnet Beek- en Poldervissen - door Jan Kranenbarg

RAVON coördineert het Meetnet beek- en poldervissen dat onderdeel vormt van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), een samenwerkingsverband van overheidsorganisaties voor de monitoring van de natuur in Nederland. Binnen het meetnet zijn vrijwillige natuurwaarnemers actief die met behulp van schepnetten of op zicht het voorkomen van vissoorten in kaart brengen. Daarnaast brengt RAVON visgegevens die door andere organisaties (zoals Waterschappen en Rijkswaterstaat) verzameld worden bij elkaar. De focus van het meetnet ligt op de Habitatrichtlijn bijlage II soorten kleine modderkruiper, bittervoorn, grote modderkruiper, rivierdonderpad, beekdonderpad, beekprik en rivierprik. Deze soorten komen voor een belangrijk deel voor in kleinere waterlopen (beken, vaarten, sloten) of in de oeverzone van grotere wateren (rivieren, meren, kanalen) en kunnen goed door vrijwilligers geteld worden.
Het CBS verwerkt de visgegevens samen tot statistieken zodat de ontwikkelingen in de onderzochte vissoorten en de effecten van het natuurbeleid gevolgd kunnen worden. In het najaar

van 2014 zijn trendberekeningen uitgevoerd met behulp van zogenaamde occupancy modellen. Het blijkt hiermee goed mogelijk om provinciale verspreidingstrends voor veel vissoorten te berekenen. Het CBS en RAVON willen de methode in de komende jaren daarom verder toe gaan passen en verbeteren.

4.3 Verspreidingsonderzoek reptielen & amfibieën - door Jelger Herder

Het hoofddoel van het verspreidingsonderzoek in het NEM (netwerk Ecologische Monitoring) is het verspreidingsgebied van de doelsoorten op 10x10 km zo compleet mogelijk te actualiseren over een periode van 6 jaar. Deze gegevens worden gecontroleerd door het CBS en naar de Europese Unie gestuurd waar ze gebruikt worden in de ter beoordeling van de instandhoudingsdoelstellingen van de beschermde soorten. De huidige te onderzoeken periode betreft 2012-2017. Afgelopen jaar betrof dus het derde jaar uit deze periode en het verspreidingsonderzoek ligt goed op schema. Voor enkele soorten is het verspreidingsbeeld reeds voor meer dan 80% geactualiseerd (adder, boomkikker, knoflookpad en vuursalamander). Voor een aantal wijd verspreide soorten ligt de actualisatie rond de 70% (rugstreeppad, heikikker, kamsalamander, poelkikker en gladde slang). Voor het verspreidingsonderzoek Amfibieën is er een Plan van Aanpak geschreven voor een verdere integratie met het Meetnet Amfibieën. De implementatie daarvan zal in 2015 plaats vinden.

4.4 Provinciale atlassen – door Jan Kranenbarg

Visatlassen worden gemaakt om de kennis over en het draagvlak voor vissen te vergroten. Vrijwilligers spelen hierbij een belangrijke rol. Om een zo actueel mogelijk beeld van de verspreiding van vissoorten te krijgen worden de bestaande visgegevens bij elkaar gebracht waarna vrijwilligers inventarisaties uitvoeren in witte gebieden. Hiervoor worden op de website van de betreffende vissenatlas witte gebieden kaarten gezet waarop te zien is in welke gebieden er weinig bekend is over het voorkomen van vissen. Vervolgens worden er zowel individueel als in excursieverband met het schepnet en ’s nachts met de zaklamp visinventarisaties in de witte gebieden uitgevoerd. Om nieuwe vrijwilligers op te leiden organiseert RAVON cursussen en excursies waarbij de herkenning, ecologie en het waarnemen van vissen aan bod komen.
In het veldseizoen van 2014 is er weer volop geïnventariseerd voor verschillende provinciale visatlassen en natuurlijk ook voor de nieuwe visatlas van Nederland! Op de Facebookpagina VisatlasNL verschenen regelmatig berichten over mooie waarnemingen en georganiseerde activiteiten, vaak voorzien van leuke filmpjes. In het kader van de atlas van Zeeland is in 2014 samen met het Zeeuwse Landschap, Stichting Zeeschelp en Stichting ANEMOON een vissenweekend georganiseerd om visgegevens in de witte gebieden van deze provincie te verzamelen. Ook in Overijssel is gestart met een atlasproject en werden in 2014 verschillende excursies georganiseerd.
In de winter van 2014 is de laatste hand gelegd aan de atlassen van Friesland en Zuid-Holland. Deze worden begin 2015 gedrukt en gepresenteerd.

Gegevens verzamelen voor de vissenatlas (Foto: Jelger Herder)

4.5 Monitoring trekvissen in het Noordzeekanaal e.o. – door Edo Goverse

Binnen het programma Ecologische Verbindingszone Noordzeekanaal en Ommelanden is een driejarige monitoring opgestart om het aanbod trekvissen langs het Noordzeekanaal in kaart te brengen. Waarnemers hebben gedurende de maanden april, mei en juni één à twee avonden per week met een kruisnet van 1 x 1 meter groot op 18 locaties (trek)vissen gemonitoord. Ruim veertig personen hebben – in weer en wind – de monitoring uitgevoerd. Dat is samen goed voor 385 bemonsteringen en 1.952 trekken met kruisnet.
In totaal zijn er 24 vissoorten gevangen (4.221 individuen):

- 57% van de vissen waren trekvissen; 3 soorten, 2.402 individuen
- 32% van de vissen waren zoetwatervissen; 12 soorten, 1.362 individuen
- 7% van de vissen waren exoot; 2 soorten, 280 individuen
- 4% van de vissen waren estuariene soorten; 7 soorten, 177 individuen.

Van de 2.402 trekvissen was het aandeel 60% (glas)aal, 28% driedoornige stekelbaars en 12% spiering. RAVON coördineert de waarnemers en verwerkt de gegevens.

4.6 Methodologisch onderzoek zaklampvissen – door Richard Struijk & Edo Goverse

Met een sterke zaklamp in het water schijnen, het zaklampvissen, is een goede manier om de rivierdonderpad te inventariseren. De laatste jaren wordt het zaklampvissen steeds meer ingezet maar eenduidige richtlijnen ontbraken. Daarom is in samenwerking met het CBS een methodologisch onderzoek uitgevoerd.
Gedurende een jaar werd maandelijks op 12 trajecten met de zaklamp naar rivierdonderpadden gezocht. De trajecten waren verdeeld over vijf provincies en verschillende watertypen. In vrijwel alle onderzochte watertypen en trajecten is de rivierdonderpad bij elk bezoek waargenomen. De trefkans op rivierdonderpadden is constant hoog en dit betekent dat het gehele jaar op een betrouwbare manier geteld kan worden. Vanwege het ontbreken van oevervegetatie is de winter, een voor RAVON-ners rustige periode, ook erg geschikt. Door behalve de rivierdonderpad ook het voorkomen van andere soorten (o.a. exoten) te noteren kan inzicht verkregen worden in de relatie tussen achteruitgang van de rivierdonderpad en de aanwezigheid van exoten in de grote rivieren.

5 THEMA ONDERZOEK

5.1 Stagiaires

In 2014 is er onderzoek verricht door stagiaires. In totaal hebben 15 studenten een stage bij RAVON in Nijmegen of Amsterdam uitgevoerd. In stageverslagen, welke zijn vermeld in de publicatielijst (bijlage 1), zijn de resultaten van hun onderzoek te lezen. Deze verslagen kunnen worden opgevraagd bij RAVON te Nijmegen. De stagiaires zijn hieronder op alfabetische volgorde weergegeven.

Blaakmeer Anko Sebastiaan, Radboud Universiteit Nijmegen, Master Biology. Onderwerp: Blauwband en *Sphaerothecum destruens*. Begeleiding: Frank Spikmans
Draaijer Kasper, Helicon Velp, Eco en Wildlife. Onderwerp: diversen. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Jaap Hamelink, Wageningen Universiteit, 1e jaars Biologie. Onderwerp: gegevensanalyse levendbarende hagedis. Begeleiding: Raymond Creemers
Hogenboom Stan, Helicon Velp, Eco en Wildlife. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Janssen Amie, Radboud Universiteit, Master Biology, Transnational Water Management. Onderzoek naar de metapopulatiestructuur van de kamsalamander in de Gelderse Poort. Begeleiding: Wilbert Bosman
Janssen Kylian, Helicon Nijmegen, Toegepaste Biologie. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Kleinschiphorst Luke, Helicon Nijmegen, Toegepaste Biologie. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Lambregts Martijn, Prinsentuin College Breda, Natuur, Milieu en Ruimte. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Lens Job, Helicon Velp, Bos en Natuurbeheer. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Schee van der Bram, Wageningen UR MSc. Forest- and Nature conservation. Onderwerp: Metapopulation structure Northern Crested Newt in the floodplains of Nijmegen. Begeleiding: Wilbert Bosman
Smith Fabian, AOC de Groene Welle, Aquacultuur. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Sterren van der Fleur, Van Hall Instituut Leeuwarden, Diermanagement. Onderwerp: Ranavirus monitoring. Begeleiding: Annemarieke Spitzen.
Verhaar Remco, Helicon Velp, Eco en Wildlife. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Verhoek Iris, Saxion Hogeschool, Crime Science. Onderwerp: Genetisch onderzoek muurhagedissen in Nederland ten behoeve van (1) risicoanalyse geïntroduceerde exotische muurhagedissen en (2) genetische vitaliteit autochtone populatie Maastricht. Begeleiding: Frank Spikmans
Vos Mike, Helicon Velp, Eco en Wildlife. Onderwerp: NEM. Begeleiding: Martijn Schiphouwer
Withagen Dean, CAH Vilentum Almere, Toegepaste Biologie. Knoflookpadden onderzoek naar succes herintroductie 't Merkske. Begeleiding: Wilbert Bosman en Richard Struijk

5.2 Jaar van de salamander – Raymond van Creemers

2014 was internationaal uitgeroepen tot het jaar van de salamander. Dit sloot naadloos aan op het jaar van de vuursalamander 2013. Belangrijkste wapenfeit in het jaar van de salamander was de publicatie van het onderzoek naar de gevoeligheid van tientallen amfibieënsoorten voor de nieuwe schimmelziekte Bs. Een internationaal onderzoeksteam kwam met een publicatie in het gerenommeerde wetenschappelijk tijdschrift SCIENCE, ook RAVON promovenda Annemarieke Spitzen-van der Sluijs was mede-auteur van dit baanbrekende artikel. Kort samengevat zijn de belangrijkste resultaten:

- De ziekte breidt zich vanuit Limburg uit naar Wallonië, ook hier zijn twee uitbraken onder vuursalamanders vastgesteld
- De impact van de ziekte gaat verder dan de vuursalamander: in labexperimenten zijn veel meer soorten salamanders gevoelig voor de schimmel gebleken, waaronder bijv. ook Kamsalamander en Alpenwatersalamander. Kikkers en padden bleken ongevoelig
- De ziekteverwekker is aangetoond in Aziatische salamandersoorten, al bij museumexemplaren uit 1861. De ziekte is dus waarschijnlijk afkomstig uit Azië, de Europese soorten zijn recent voor het eerst in contact gekomen met de ziekteverwekker en hebben om die reden weinig tot geen weerstand.

21 juni 2014 werd er rond het Bunderbos, in samenwerking met de Stichting Moerveld, een succesvolle sponsorloop georganiseerd voor het behoud van de vuursalamander, waarbij diverse persoonlijke records werden verbeterd. De Amerikaanse kunstenaar, bioloog en natuurbeschermingsactivist Brandon Ballengee heeft tijdens Fête de la Nature een nieuw, voor de gelegenheid vervaardigd kunstwerk (Dance macabre) gepresenteerd. Dit kunstwerk, een foto van twee vuursalamanders, is in een beperkte oplage van 96 stuks vervaardigd en de volledige opbrengst gaat naar het actieplan SOSvuursalamander. Dankzij bijdragen van het Ministerie van Economische zaken en de provincie Limburg kan het belangrijke onderzoek ook in 2015 voortgezet worden.

A. Martel, M. Blooi, C. Adriaensen, P. Van Rooij, W. Beukema, M.C. Fisher, R.A. Farrer, B.R. Schmidt, U. Tobler, K. Goka, KR Lips, C. Muletz, K.R. Zamudio, J. Bosch, S. Lötters, E. Wombwell, T. W. J. Garner, A.A. Cunningham, A. Spitzen-van der Sluijs, S. Salvidio, R. Ducatelle, K. Nishikawa, T.T. Nguyen, J. E. Kolby, I. Van Bocxlaer, F. Bossuyt & F. Pasmans. Recent introduction of a chytrid fungus endangers Western Palearctic salamanders (2014). Science 31 October 2014: Vol. 346 no. 6209 pp. 630-631

5.3 Dierproeven – Annemarieke Spitzen & Frank Spikmans

RAVON voert wetenschappelijk- en toegepast onderzoek uit om ecologische vragen te kunnen beantwoorden. Handelingen die daarbij worden verricht, zoals het inbrengen van zenders, het nemen van weefselmonsters of het doden van dieren, veroorzaken ongerief. Volgens de Wet op de Dierproeven (WOD) is er dan sprake van een dierproef. De onderzoeken van RAVON worden vooraf goedgekeurd door een ethische commissie van de KNAW en ze worden uitgevoerd door gekwalificeerde en bevoegde mensen. In 2014 heeft RAVON voor enkele projecten uitgevoerd onder een ontheffing op de WOD.
In het kader van het onderzoek naar de functionaliteit van ecoducten is genetische informatie verzameld via het afnemen van wangslijmvlies, of het verzamelen van vervellingshuiden (geen dierproef uiteraard) van rugstreeppad, heikikker, adders, levendbarende hagedissen en

zandhagedissen. Voor ditzelfde project zijn bij adders onderhuids pittags geplaatst. Pittags zijn ook gebruikt bij onderzoek naar het functioneren van vispassages. Daarnaast zijn er dierproeven uitgevoerd bij de gladde slang, muurhagedis en diverse zoetwatervissen.

5.4 Environmental DNA - door Jelger Herder

In 2014 is de environmental-DNA methode (waarbij soorten op basis van DNA dat ze in het water achterlaten worden gedetecteerd) opnieuw ingezet bij een groot aantal inventarisaties en monitoringsprojecten. Zo is de verspreiding van de grote modderkruiper o.a. in beeld gebracht in delen van Overijssel, Drenthe en Noord-Brabant. Het succes van de herintroductie van de knoflookpad in Noord-Brabant is gemonitoord en oude vindplaatsen van de soort in Drenthe zijn onder de loep genomen. In het kader van "vroegtijdige signalering" is langs de grens met België het mogelijk voorkomen van de Amerikaanse brulkikker met eDNA onderzocht en is het succes van de bestrijdingsacties rond Baarlo gemonitoord. Daarnaast zijn er verschillende onderzoeken uitgevoerd o.a. naar de beste monstermethode, toepassingsmogelijkheden voor de kwabaal (in een uitgebreide pilot-studie), i.s.m. FLORON de toepassingsmogelijkheden voor drijvende waterweegbree (voor het eerst dat onderzocht is of waterplanten middels eDNA uit watermonsters in kaart zijn te brengen) en i.s.m. de Zoogdiervereniging naar de mogelijkheid om woelmuizen middels het verzamelen van keutels en eDNA analyse in kaart te brengen.
RAVON heeft daarnaast i.s.m. SPYGEN en twee toonaangevende eDNA onderzoekers (Thomsen en Taberlet) een zeer uitgebreid review over de toepassingsmogelijkheden van eDNA opgesteld in opdracht van BuRO (ministerie). Het review is zowel in het Nederlands als Engels beschikbaar op de website www.environmental-dna.nl en wordt inmiddels ook gebruikt als lesmateriaal voor Franse studenten. Verder heeft RAVON haar kennis over eDNA gedeeld middels publicaties in o.a. Visionair en H2O. Daarnaast heeft RAVON presentaties verzorgt over eDNA, o.a. in Dresden, Duitsland, op uitnodiging van het Senckenberg instituut.

5.5 Lichtonderzoek tijdens de paddentrek – door Raymond Creemers

In 2014 werd het veldonderzoek afgerond naar de invloed van verschillende soorten straatverlichting op het migratiegedrag van amfibieën. Het onderzoek is gedurende meerdere jaren uitgevoerd in nauwe samenwerking met padden-overzetgroepen in Kootwijk, Bloemendaal en Amerongen. Roy van Grunsven projectleider van het project Licht op Natuur) presenteerde op de RAVON dag de eerste resultaten van het onderzoek. In 2015 volgt een publicatie in een engelstalig tijdschrift. De padden blijken vooral gevoelig te zijn voor wit en groen licht en minder gevoelig voor rood licht. Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de dieren hun migratie –activiteit bij de voorjaarstrek onderbreken bij wit en groen licht. Als de lampen worden uitgedaan hervatten de dieren alsnog hun natuurlijk trekgedrag.

Lichtonderzoek. (Foto's: links & rechtsonder Kris Joosten; rechtsboven Hans Boland)

5.6 Italiaanse kamsalamander – door Jeroen van Delft

De uitheemse Italiaanse kamsalamander (*Triturus carnifex*) stond ook in 2014 weer in de belangstelling. Deze soort lijkt op onze inheemse kamsalamander (*Triturus cristatus*) en kan ermee concurreren en hybridiseren. In 2011 en 2012 is door onderzoek van RAVON en Bureau Natuurbalans-Limes Divergens gebleken, dat de Italiaanse kamsalamander veel ruimer verspreid is dan we dachten. Uit genetisch onderzoek van Naturalis Biodiversity Center en RAVON, blijkt de verspreiding nog ruimer dan gedacht. Bovendien blijkt er op aanzienlijke schaal vermenging van genetisch materiaal tussen inheemse en Italiaanse kamsalamanders op te treden; een zeer ongewenste ontwikkeling. Dit onderzoek leidde tot een publicatie in het tijdschrift Biological Conservation. Om onderzoek naar de verspreiding van de Italiaanse kamsalamander verder te vereenvoudigen, hebben SPYGEN en RAVON een goede eDNA-primer ontwikkeld, waarmee 56 wateren zijn bemonsterd aan de rand van het bekende verspreidingsgebied. Via al deze onderzoeken is de soort inmiddels van minstens 35 locaties op de Veluwe bekend. De verspreiding beslaat grofweg het gebied tussen Vierhouten, Emst, Apeldoorn, Nieuw Milligen en Staverden. De verzamelde informatie wordt gebruikt om eventueel vervolgonderzoek en bestrijdingsacties zo efficiënt mogelijk uit te kunnen voeren.

Meilink, W.R.M., J.W. Arntzen, J.J.C.W. van Delft & B. Wielstra, 2015. Genetic pollution of a native threatened crested newt species through hybridization with an invasive congener in the Netherlands. Biological Conservation 184: 145-153.

5.7 Onderzoek straatkolken Eindhoven – door Rolf van Leeningen

In Nederland komen jaarlijks grote aantallen amfibieën in straatkolken terecht. RAVON heeft in 2012 een landelijk onderzoek hier naar gedaan. Mede door dit onderzoek zijn een aantal bedrijven begonnen met het ontwikkelen van uitklimvoorzieningen. Belangrijk om te weten is hoe effectief

deze voorzieningen zijn en tegen welke problemen in de praktijk wordt aangelopen. Daarom is er in Eindhoven een proef gestart. Er is daarvoor een straat geselecteerd waarvan het probleem met de straatkolken bekend was. In de proef zijn twee verschillende type uitklimvoorzieningen getest en als referentie is er ook in een aantal straatkolken geen uitklimvoorzieningen aangebracht. Uit het onderzoek blijkt dat na inbouw van de uitklimvoorzieningen er veel minder dieren in de kolken worden aangetroffen. Er is nog geen duidelijkheid of één van beide uitklimvoorzieningen beter werkt. Tijdens de proef komen ook enkele praktische problemen naar voren zoals problemen met de bevestiging. In de eerste helft van 2015 wordt het onderzoek afgerond.

Straatkolk met uitklimstrip in Eindhoven (Foto: Annemarie van Diepenbeek).

6 THEMA BESCHERMING

6.1 Kamsalamander Beuningse Waard – door Richard Struijk & Rolf van Leeningen

Staatsbosbeheer, DLG, Provincie Gelderland en Rijkswaterstaat werken samen aan het project Stroomlijn Waal Beuningse Waard. Het doel van dit project is om de doorstroming van rivierwater bij hoge waterstanden in deze uiterwaard te verbeteren. Tijdens het vooronderzoek is de kamsalamander op verschillende locaties in deze uiterwaard aangetroffen. RAVON is ingeschakeld om een inschatting te maken over o.a. potentiële overwinteringslocaties. Om vermoedens te bevestigen dat de oude wilgenstobben van groot belang zijn, is een aantal stobben uitgegraven en op aanwezige amfibieën onderzocht. Op basis van tientallen kamsalamanders die gedurende het onderzoek zijn aangetroffen, is geconcludeerd dat deze structuren van grote waarde zijn als voor zowel zomer- als winterhabitat. Op basis van de aangetroffen aantallen kamsalamanders, aangevuld met waarnemingen die tijdens poelbemonsteringen en nachtelijke inventarisaties zijn verzameld, kon tevens worden gesteld dat er een grote populatie kamsalamanders in de Beuningse Waard leeft. Om de doorstroming te bevorderen was aanvankelijk gepland om een groot deel van de stobben te verwijderen. Door de nieuwe inzichten, is een compromis getroffen waarbij een aanzienlijk deel van de stobben is behouden. Het verwijderen van de overige stobben is onder begeleiding van RAVON uitgevoerd. Hierbij zijn in totaal werden er meer dan 375 amfibieën overgezet, waaronder 64 kamsalamanders.

Kamsalamander (Foto: Ben Geutskens)

6.2 Herintroductie beekprik – door Frank Spikmans

RAVON is in 2012 van start gegaan met een herintroductieproject beekprik in Noord-Brabant. De beekprik is in deze provincie sterkt achteruit gegaan en uit veel beken verdwenen. Een grote populatie resteert nu alleen nog in de dommel en Keersop. De Reusel, waar de soort nog tot in de jaren ’60 voorkwam is inmiddels weer geschikt als leefgebied voor de soort. Na een zorgvuldige voorbereiding zijn in 2014 de eerste beekprikken overgezet van de Keersop en Dommel naar de Reusel. Er zijn een dikke duizend, voornamelijk larven, vrij gelaten. In de Reusel vinden ze grindbanken om op te paaien en slibbige oevers waar de larven zich ingraven. RAVON monitoort zowel de bronpopulatie als de nieuwe populatie in de Reusel, om te zien of de herintroductie verloopt zoals we verwachten.

6.3 Herintroductie knoflookpad in Noord-Brabant – door Wilbert Bosman

De knoflookpad bereikt in Nederland de westgrens van zijn verspreidingsgebied. Tot en met 2000 was de soort van 111 uurhokken bekend. Tussen 1990 en 2000 waren er nog maar waarnemingen uit 41 uurhokken. De achteruitgang heeft zich al vanaf de jaren vijftig ingezet en tussen 1950 en 2006 was er een achteruitgang van 74 % in het aantal kilometerhokken. De soort stond daarom al in de jaren negentig als 'bedreigd' op de Rode Lijst van amfibieën en reptielen Verlies van geschikt habitat was een belangrijke oorzaak voor de achteruitgang. Om verdere achteruitgang te voorkomen is in 2001 het Beschermingsplan knoflookpad opgesteld. In de jaren daarna zijn in nagenoeg alle leefgebieden habitat verbeterende maatregelen uitgevoerd. Ondanks dat verdwenen er toch nog populaties, bij andere bleef een verwachte groei uit. Doordat in die tijd door verbeterde monitoringstechnieken een aantal populaties werden (her)ontdekt bleef het totaal aantal populaties gelijk. Populaties bleven klein en gebruikten nog steeds maar één voortplantingswater. Het aantal roepende dieren groeide niet. Een mogelijk oorzaak kan liggen in een afname van de genetische variatie. Kleine populaties hebben een grotere kans om uit te sterven als gevolg van genetische erosie. Deze populaties hebben ook een verhoogd risico op inteelt, wat zich kan manifesteren in een afnemend voortplantingssucces. Ondanks alle inspanning die is gedaan, blijkt dat kleine populaties niet uit het dal komen. In overleg met de vijf knoflookpad provincies is daarom in 2010 besloten te starten met bijplaatsing en herintroductie van de knoflookpad. Stichting RAVON is in de provincie Noord-Brabant in drie gebieden gestart met een pilot. In het Strijper Aa & Gastelse heide gebied gaat het om bijplaatsing van knoflookpadden. In 't Hurkske en 't Merkske om (her)introductie. In 2022 zullen we weten of de pilot succesvol is geweest.

Bij het uitzetten van de knoflookpadlarven was ook de pers aanwezig (Foto: Richard Struijk)

7 THEMA DRAAGVLAK

7.1 Groen en Doen – door Kris Joosten & Ronald Zollinger

De VOFF-partners (met RAVON als trekker) hebben twee deelprojecten in het kader van het amendement Koopmans Groen & Doen (tweede tranche) uitgevoerd. Als VOFF-organisaties hebben hieraan meegedaan: RAVON, FLORON, Sovon Vogelonderzoek Nederland, De Vlinderstichting, Zoogdiervereniging, EIS kenniscentrum insecten en Stichting ANEMOON.

Deelproject 1 spitste zich toe op de scholing van vrijwilligers met betrekking tot het waarnemen, monitoren en beheer van soorten. Tijdens de uitvoering van de eerste tranche Groen en Doen bleek namelijk dat onder (sleutel)vrijwilligers grote behoefte te bestaan aan bijscholing. Het doel is het opleiden en rekruteren van (nieuwe) vrijwilligers, die zich willen inzetten voor natuur- en landschapsbeheer. Vanuit de VOFF is de focus gelegd op het waarnemen, monitoren en beheer van soorten. Dit is bewerkstelligd door het aanbieden van een uitgebreid assortiment aan lezingen, excursies, workshops en cursussen

Deelproject 2 stond citizens science, werving en opleiding van vrijwilligers en actief bezig zijn m.b.t. een natuurlijke inrichting en beheer van eigen tuin en omgeving centraal. Belangrijkste doelen waren het scholen/opleiden van burgers door bewustwording van de biodiversiteit in de eigen leefomgeving, het leren herkennen van soorten en het aanreiken van mogelijkheden om een concrete bijdrage te leveren aan natuurvriendelijke inrichting en beheer van tuinen en groen in wijken. Het project bestond uit een aantal modules zoals:

- Jaarrond Tuintelling
- Vleermuis en eekhoorn in de tuin
- Opleiden van stadsvogelwaarnemers
- Water in de wijk (Blik onder water in Leiden)

Elders in dit jaarverslag zal dieper worden ingegaan op Water in de Wijk (Blik onder water in Leiden).

7.2 Blik onder water in Leiden (Groen & Doen) – door Kris Joosten

In de periode 7 mei 2014 t/m 27 oktober 2014 is een prachtige fototentoonstelling Blik onder water in Leiden te bewonderen geweest op 6 locaties in Leiden. Ook zijn in deze periode vele excursies georganiseerd in de Havenwijk (visreservaat) en zijn er vanuit de locatie Weidezicht (kinderboerderij en educatief centrum) diverse educatieve activiteiten aangeboden aan schoolklassen die aansluiten bij de onderwaterwereld. Deze activiteiten hebben bijgedragen aan het opleiden van bewoners, schoolkinderen en belangstellenden voor het project Vissenmonitoring in Havenwijk-Zuid, en kennisoverdracht m.b.t. vissen, kreeften, krabben, mosselen en schildpadden in de Leidse grachten voor een breed publiek. Als spin-off van dit project zijn dankzij een subsidietoekenning van het Leids Intitiatieven Fonds inmiddels ook zoutkisten langs de grachten van informatieborden voorzien en doorzichtige kano's aangeschaft voor het observeren van het onderwaterleven.

Meer informatie: www.onderwaterinleiden.nl.

Bewoners kijken naar het onderwaterleven. (Foto: Aaf Verkade)

7.3 Communicatie over het Ranavirus – door Annemarieke Spitzen

Begin 2014 hebben RAVON en DWHC (Dutch Wildlife Health Centre) lezingen verzorgd bij terreinbeherende instanties (o.a. Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Landschapsbeheer Drenthe) in Drenthe, en is er een flyer gemaakt die is verspreid onder zoveel mogelijk natuur informatie centra zoals de Natuurmusea in Leeuwarden, Holten, Diever en Ameland en Terschelling, en naar bezoekerscentra van het Drents-Friese Wold, de Weerribben etc.

Deze flyer en het hygiëne protocol zijn gratis te downloaden vanaf de websites van DWHC en RAVON.

7.4 Verzorgen cursussen en colleges - door Jeroen van Delft

Er zijn door (sleutel)vrijwilligers en medewerkers op diverse plaatsen in het land cursussen en workshops verzorgd. Het gaat onder meer om de basiscursussen amfibieën, reptielen en vissen. Ook via de regeling Groen en Doen zijn verspreid over het hele land veel lezingen en excursies gegeven. Een aanzienlijk deel stond in het teken van amfibieën en poelenbeheer. Samen met Sovon zijn twee cursusdagen over agrarisch natuurbeheer verzorgt. De cursussen worden aangekondigd op de RAVON website, maar er wordt in veel gevallen ook naar wens maatwerk geleverd.

Daarnaast is RAVON weer betrokken geweest bij het verzorgen van onderwijs op de Radboud Universiteit Nijmegen en de Universiteit van Amsterdam.

7.5 Workshops "Praktisch natuurbeheer voor levensgemeenschappen" - door Jeroen van Delft

Terreinbeheer levert vaak discussies op. PGO's horen dan opmerkingen als "Wat jij goed vindt voor de zandhagedis, is weer ongunstig voor de nachtzwaluw of het gentiaanblauwtje". Maar is dat nu werkelijk zo? In een programma onder de Regeling Draagvlak Natuur heeft RAVON met Sovon, De Vlinderstichting, Zoogdiervereniging, FLORON, European Invertebrate Survey – Nederland, Stichting Bargerveen, Wildernistrek en de afdeling Milieukunde van de Radboud Universiteit Nijmegen voor acht levensgemeenschappen interactieve workshops georganiseerd. Steeds waren drie docenten met een verschillende achtergrond aanwezig (bv. vogels, planten en

systemen) en een lokale beheerder, zodat optimale interactie, verbreding en verdieping mogelijk was.
Het programma richtte zich op het bieden van handvatten voor het efficiënt en verantwoord beheren van levensgemeenschappen én specifieke soorten. Door maar liefst 17 auteurs is voor de deelnemers een uitgebreide en rijk geïllustreerde handleiding gemaakt. Er namen 66 mensen aan de workshops deel, wat helaas minder dan verwacht was. De mensen die deelnamen waren echter heel tevreden over onder meer de handleiding de praktijkgerichtheid en de docenten. Het slotsymposium werd door 150 deelnemers bezocht.

Het was voor de docenten niet alleen vertellen, maar ook veel luisteren naar ervaringen, ideeën en vragen vanuit de groep; heel inspirerend! (Foto: Henk Sierdsema)

8 THEMA INTERNATIONAAL

RAVON speelt een steeds actievere rol in de bescherming van reptielen, amfibieën en vissen in Europa en de Antillen. Dit realiseren wij onder andere door meer samen te werken met internationale partners en bijdragen te leveren aan bescherming, onderzoek, congressen en symposia.

8.1 SOSIguana – St. Eustatius - door Bart Kluskens & Ronald Zollinger

Naast het behoud van reptielen, amfibieën en vissen in Nederland is RAVON zich gaan oriënteren op de bescherming hiervan in de Nederlandse overzeese gebieden. Met in het bijzonder het eiland St. Eustatius, waaraan een tweetal RAVON medewerkers in april 2014 een bezoek hebben gebracht. St. Eustatius huisvest de grootste inheemse hagedis van ons Koninkrijk, de Antilliaanse Groene leguaan (*Iguana delicatissima*). Helaas wordt deze soort ernstig bedreigd en met een kleine honderdtal adulte leguanen is St. Eustatius mogelijk het volgende eiland waar deze unieke soort dreigt te verdwijnen. Alle reden voor actie.
Onderdeel van het actieplan is het vergroten van draagvlak en crowdfunding. Daarom heeft RAVON, in samenwerking met STENAPA (St. Eustatius National Parks) en DCNA (Dutch Caribbean Nature Alliance), in september 2014 de crowdfunding campagne SOS iguana gelanceerd in combinatie met een thema aflevering in Vroege Vogels en (sociale) media aandacht (@SOSiguana op Twitter, SOSiguana op Facebook, #sosiguana op Instagram). Mede door donaties en symbolische adopties van een leguaan via de website www.SOSiguana.org, en subsidie van het QUAGGA fonds heeft het programma financiële middelen te besteden om onder andere bedreigingen voor de leguaan te verminderen, ontwikkeling van educatie materialen en het uitvoeren van onderzoek om meer te weten te komen over de soort en zijn leefgebied en het gebruik hiervan op St. Eustatius.
RAVON is tevens betrokken geweest bij de ontwikkeling van het 'Iguana delicatissima: Conservation actionplan 2014-2016' dat door de IUCN SSC Iguana Specialist Group in december is gepubliceerd.
Op de RAVON dag 2014 is uitgebreid aandacht besteed aan de bescherming van deze bijzondere leguaan soort. Er staat veel op de agenda en we zoeken dan ook alle samenwerking om de Antilliaanse Groene leguaan te behouden. Helpt u ook? www.SOSiguana.org

Antiliaanse Groene leguaan (Foto: Bart Kluskens)

8.2 Symposium ARG-UK – door Raymond Creemers

In februari 2014 werd een bezoek gebracht aan een 2-daags symposium van onze Engelse zusterorganisatie ARG-UK, een organisatie met vergelijkbare werkzaamheden op het gebied van onderzoek naar reptielen en amfibieën. Er werden twee lezingen gegeven over de effecten van begrazing op reptielen en over amfibieën in putten. Inmiddels hebben ook de Engelsen aandacht voor het onderzoek naar amfibieën in straatkolken, hetgeen op warme belangstelling mocht rekenen. De onovertroffen en hilarische quizavond vormde de inspiratie voor de quiz op de RAVON-dag, die in november 2014 voor het eerste werd gehouden.

8.3 Europese atlas reptielen en amfibieën – door Raymond Creemers

Begin 2014 verscheen een publicatie in Amphibia-Reptilia met daarin een analyse van verspreidingspatronen van Europese herpetofauna, de atlas is samengesteld door leden van de mapping committee van de SEH (Societas Europea Herpetologica) . De publicatie viel samen met de presentatie van een online atlas, waarvoor onze Portugese collega's een website gemaakt hebben. Deze atlas is online te raadplegen op http://na2re.ismai.pt/

Sillero, N. J. Campos, A. Bonardi, C. Corti, R.Creemers, P-A. Crochet, J. Crnobrnja Isailović, M. Denoël, G.Francesco Ficetola, J. Gonçalves, S. Kuzmin, P. Lymberakis, P. de Pous, A. Rodríguez, R. Sindaco, J. Speybroeck, B. Toxopeus, D.R. Vieites & M. Vences, 2014. Updated distribution and biogeography of amphibians and reptiles of Europe. Amphibia-Reptilia 35 (2014) 1-31.

9 OVERIG

9.1 Financiën - door Rob van Westrienen

De omzet van RAVON was € 2.236.037,-. Dit is wederom hoger dan in voorgaande jaren, wat mede veroorzaakt wordt door de fusie met de FLORON-werkorganisatie en een stijging van het werk derden. Over het boekjaar 2014 kon € 1.086,- worden toegevoegd aan de algemene reserve.

9.2 Opdrachtgevers, opdrachtnemers en samenwerkingspartners - door Wilma Roerink

Onze dank gaat uit naar alle vrijwilligers die ons op enigerlei wijze hebben ondersteund! Wij zijn onze opdrachtgevers, opdrachtnemers, subsidiegevers en samenwerkingspartners zeer erkentelijk voor het in RAVON gestelde vertrouwen en de prettige samenwerking.

ACO, ARCADIS Nederland BV, Arfman Hekwerk B.V.,Aveco de Bondt., BIJ 12, Biologische Station im Kreis Wesel, Boogaart Almere, Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Coöperatie Bosgroep, Bureau Waardenburg, De Vlinderstichting, DLG centraal, Dunea, DWHC, Eco Groen Advies, Eco- Niche, Eelerwoude BV, EIS-NL, Flora van Nederland, Gegevensautoriteit Natuur, GEM Meerstad CV, Gemeente Bloemendaal, Gemeente Deventer, Gemeente Edam-Volendam, Gemeente Eindhoven, Gemeente Helmond, Gemeente Noord-Oostpolder, Gemeente Tilburg, Gemeente Tynaarlo, Green Reeuwijkse Hout BV, GHV Commissie Haagse Wateren, Groene 11, Haskoning DHV Nederland B.V., Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, Hoogheemraadschap Rijnland, K3-Delta, Landschap Noord-Holland, Landschap Overijssel, Ministerie van Economische Zaken, Ministerie van Landbouw, Natuurbalans-Limes Divergens B.V., Natuurmonumenten, Naturalis Biodiversity Center, Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, Nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit, NLBIF, NVTB-Planten voor de Toekomst, Overlegplatform Visstandbeheer Haagse Wateren Prins Bernhard Cultuurfonds, ProRail, Provincie Noord-Brabant, Provincie Drenthe, Provincie Gelderland, Provincie Limburg, Provincie Noord-Brabant, Provincie Overijssel, Provincie Noord Holland, Provincie Zuid-Holland, Radboud Universiteit Faculteit NWI, Rijkswaterstaat, Soortbescherming Nederland, SOVON, Sportvisserij Nederland, Staatsbosbeheer, Bureau van de Zoogdiervereniging, Stichting Bargerveen, Stichting DLO Alterra, Stichting FLORON, Stichting Herpetofauna, Stichting, Kenniscentrum Dierplagen, Stichting RIONED, Stichting Zeeuws Landschap, Stichting Het Noord Brabants Landschap, Velo Beheer, Vitens, VIVARA, Waternet, WATERPROEF, Waterschap Aa & Maas, Waterschap de Dommel, Waterschap Brabantse Delta, Waterschap Hollandse Delta, Waterschap Groot Salland, Waterschap Hunze en Aa's, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Rivierenland, Waterschap Vechtstromen, Waterschap Vallei & Veluwe, Wereld Natuur Fonds.

Giften ten behoeven van specifieke projecten:

SOS-Vuursalamander:

Stichting Herpetofauna, Prins Bernhard Cultuurfonds, Dierenpark Amersfoort Wild Life Fund, Museum Het Domein in Sittard en de Amerikaanse kunstenaar, bioloog en natuurbeschermingsactivist Brandon Ballengee hebben tijdens Fête de la Nature een nieuw, voor de gelegenheid vervaardigd kunstwerk (Dance macabre) gepresenteerd. Dit kunstwerk, een foto van twee vuursalamanders, is in een beperkte oplage van 96 stuks vervaardigd en de volledige opbrengst gaat naar SOSvuursalamander. In 2014 was de opbrengst € 7.505.

Padden uit de put:

Prins Bernhard Cultuurfonds, VIVARA,

SOS Iguana:
Sint Eustatius National Park Foundation

Van de Provincie Drenthe zijn exploitatiesubsidies ontvangen voor:
Herstelplan Zwarte Rapunzel Drenthe, Herstelplan Klein Schorseneer, Nul meting Drentse Aa grote Modderkruiper.

Schimmelonderzoek:
Velo beheer, Stichting Herpetofauna

BIJLAGE 1 PUBLICATIELIJST 2014

In deze lijst is alle ons bekende informatie opgenomen.

INHOUDSOPGAVE

1. Artikelen
2. Rapporten
3. Stagerapporten
4. Boeken en tekstbijdragen aan boeken
5. RAVON uitgaven
6. RAVON stand
7. Radio en televisie
8. Tijdschriften en kranten
9. Digitale nieuwssites
10. Cursussen en workshops
11. Excursies
12. Presentaties en lezingen
13. Overig

1. ARTIKELEN

Bruin, A. de & J. Kranenbarg, 2014. Aziatische modderkruiper. Schubben & Slijm 20: 19.

Creemers, R., 2014. Interview met Lendersprijswinnaar 2013 Matthijs de Vos. RAVON 54, Jaargang 16 (3), 57-59.

Creemers, R., 2014. Interview Jeugd Lendersprijswinnaar Tariq Stark. RAVON 55, Jaargang 16 (4), 77-79.

Creemers, R.. & A. Spitzen-van der Sluijs, 2014. Salamanders op de dodenlijst. Jaargang 16 (4), 80.

Delft, J.J.C.W. van, 2014. Update Italiaanse kamsalamander. Schubben & Slijm 19: 19.

Delft, J.J.C.W. van, 2014. Update Amerikaanse brulkikker. Schubben & Slijm 20: 15.

Delft, J.J.C.W. van, A. de Bruin & P. Frigge, 2014. Waarnemingenoverzicht 2013. RAVON 55(4): Bijlage 1, 1-29.

Diepenbeek, A. van, 2014. Een kikker in de koekoek? Schubben & Slijm 19: 4.

Diepenbeek, A. van & R. Creemers, 2014. Straatputten zijn valkuilen. Zoogdier 22 (2).

Dorenbosch, M., N. van Kessel, J. Kranenbarg, F. Spikmans, W.C.E.P. Verberk & R.S.E.W. Leuven, 2014. Het belang van nieuwe uiterwaardwateren als kraamkamer voor riviervissen (The nursery function of newly constructed and restored floodplain habitats for juvenile riverine fish). De Levende Natuur 115/3: 110-115 (with English summary).

Ehrenburg, E. & I.A.W. Janssen, 2014. Zandhagedissen in de Amsterdamse Waterleidingduinen: 20 jaar monitoring. RAVON 52, Jaargang 16 (1), 2-5.

Goverse, E., 2014. Notes on sea turtles from the Netherlands: an overview 1707-2013. Marine Turtle Newsletter 141: 3-7

Goverse. E, M. Janse, H. Zwartepoorte, P. McLean, P. Bonnet, A. Oosterbaan, M. Hilterman & E. Dondorp, 2014. Notes on Sea Turtles from the Netherlands: An Overview 1707-2013. Marine Turtle Newsletter 141: 3-7.

Goverse, E., R. Slagboom, A. van der Lugt, 2014. Heikikkers inventariseren in het veenweidegebied. Schubben & Slijm 19:6-9.

Herder, J.E., 2014. Verspreidingsonderzoek amfibieën en reptielen. Tussenbalans 2012-2017. Schubben & Slijm 19: 12-13.

Herder, J.E., J. Kranenbarg, M. Beers, I. Bogerd en B. van der Wal, 2014. DNA heeft de toekomst environmental DNA alternatief voor de KRW-visstandbemonstering? Visionair 34, pagina 8-11.
Lenders, H.J.R. & I. Janssen, 2014. Environment and History. The grass snake and the basilisk: from pre-christian protecive house god to the antichrist. Environment and History 20(3): 319-346.

Janssen, I.A.W. & M. de Zeeuw, 2014. Resultaten meetnet reptielen 2013. Schubben & Slijm 20: 12-15.

Kessel, N. van, M. Dorenbosch, J. Kranenbarg, G. van der Velde & R.S.E.W. Leuven, 2014. Invasieve grondels in de grote rivieren en hun effect op de beschermde Rivierdonderpad (Colonisation of Dutch large rivers by invasive non-native gobiids and their impact on native Bullhead). De Levende Natuur 115/3: 122-128 (with English summary).

Kranenbarg, J. & A. de Bruin, 2014. Waterpeil een sleutelfactor in de levenscyclus van de grote modderkruiper. RAVON 54, Jaargang 16 (3), 46-53.

Kranenbarg, J., A. de Bruin, F. Spikmans, J.E. Herder, J. de Jong en B. Prudon, 2014. Nieuwe inventarisatiemethode helpt bij behoud (beschermde) grote modderkruiper. H2O-online, 21 oktober 2014.

Lenders, H.J.R. & I.A.W. Janssen, 2014. The grass snake and the basilisk: From pre-christian protective house god to the antichrist. Environment and History 20(3): 319-346.

Lenders, H.J.R. & I.A.W. Janssen, 2014. Van god tot duivel en terug? RAVON 55, Jaargang 16 (4), 72-76.

Martel, A., M. Blooi, C. Adriaensen, P. Van Rooij, W. Beukema, M. C. Fisher, R. A. Farrer, B. R. Schmidt, U. Tobler, K. Goka, K. R. Lips, C. Muletz, K. R. Zamudio, J. Bosch, S. Lotters, E. Wombwell, T. W. J. Garner, A. A. Cunningham, A. Spitzen-van der Sluijs, S. Salvidio, R. Ducatelle, K. Nishikawa, T. T. Nguyen, J. E. Kolby, I. Van Bocxlaer, F. Bossuyt & F. Pasmans, 2014. Recent introduction of a chytrid fungus endangers Western Palearctic salamanders. Science 2014; 346 (6209): 630 DOI: 10.1126/science.1258268.

Schoppers, J. & G. van Ingen, 2014. Let op teken!!!. Schubben & Slijm 20: 14.

Sillero, N. J. Campos, A. Bonardi, C. Corti, R.Creemers, P-A. Crochet, J. Crnobrnja Isailović, M. Denoël, G.Francesco Ficetola, J. Gonçalves, S. Kuzmin, P. Lymberakis, P. de Pous, A. Rodríguez, R. Sindaco, J. Speybroeck, B. Toxopeus, D.R. Vieites & M. Vences, 2014. Updated distribution and biogeography of amphibians and reptiles of Europe. Amphibia-Reptilia 35 (2014) 1-31.

Spikmans, F., 2014. Prikken in het Niersstroomgebied. RAVON 52, Jaargang 16 (1), 6-10.

Spikmans, F., 2014. Prikkenpaai en watertemperatuur. Schubben & Slijm 19: 14.

Spitzen-van der Sluijs, A., J. van Delft, W. Bosman & J. Herder, 2014. Collaboration for Conservation Succes in the Netherlands. FrogLog 22(1): 25-27.

Struijk, R.P.J.H., W.W. Bosman, D. de Haan, M. Dall'Ara, W. Spencer, J. Janse, 2014. Ondergronds en met een luchtje, maar toch zeer bijzonder. Bijplaatsing en herintroductie van de knoflookpad (*Pelobates fuscus*) in Noord-Brabant. Lacerta 72(4): 136-151.

Struijk, R.P.J.H., S. Bogaerts & J.J.C.W. van Delft, 2014. Over muurhagedissen, vuursalamanders en Marktplaats. De (internet)handel in inheemse herpetofauna. Dier & Milieu 2014(2): 10-15.

Struijk, R.P.J.H., A. van der Lugt & K. Rust, 2014. Minisymposium ringslang groot succes. Schubben & Slijm 20: 12-13.

Struijk, R.P.J.H., 2014. A case of aberrant plastral pattern in a female Ryukyu Black-Brested Leaf Turtle (*Geoemyda japonica* Fan, 1931) from Kume-jima Island, Japan. Sauria 36(4): 53-54

Struijk, R.P.J.H., W. Bosman & J. Janse, 2014. Cannibalism in *Bombina variegata* Linnaeus, 1758 in Wahlwiller, Limburg Province, the Netherlands. Herpetology Notes, volume 7: 307-308

Struijk, R.P.J.H., S. Jansen & O.D. van de Veer, 2014. Herpetoduct Elspeetsche Heide: the new standard for herpetofauna? Zeitschrift fur Feldherpetologie 10/2014; 21(oktober):207-218

Vries, W. de, M. van de Loo, O. Pabian & J. Janse, 2014. Nederlanders monitoren ook amfibieën in het buitenland. Schubben & Slijm 19: 16-17.

Zeeuw, M. de, J. Kranenbarg & A. van Strien, 2014. Provinciale verspreidingstrends in beeld. Schubben & Slijm 22: 18-19.

2. RAPPORTEN

Bosman, W.W. & Spikmans,F.J.G.M., 2014. Monitoring knoflookpad en kamsalamander in het leefgebied bij Barvoorde-Dakhorst 2014. Onderzoek uitgevoerd in het kader van een nieuwe waterwinning door Vitens. RAVON-Rapport 2012-035.3

Bugter, R. J. F., S. van de Koppel, R. C. M. Creemers, A. J. Griffioen, F. G. W. A. Ottburg, 2014. Uitheemse slangen in Nederland. Een analyse van de kans op introductie, vestiging, uitbreiding en Schade. RAVON-Rapport 2013-112

Delft, J.J.C.W. van (red.), 2014. Eindverslag RDN-programma "Praktisch natuurbeheer voor levensgemeenschappen". Stichting RAVON.

Delft, J.J.C.W. van & J.E. Herder, 2014. Analyse eDNA Italiaanse kamsalamander 2013. Stichting RAVON i.o.v. De Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit, Bureau Risicobeoordeling & onderzoeksprogrammering, Team Invasieve Exoten.

Delft, J.J.C.W. van & R.C.M. Creemers, 2014. Early Warning System en effectmonitoring Amerikaanse brulkikker in Baarlo en Noord-Brabant, 2014. Stichting RAVON i.o.v. De Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit, Bureau Risicobeoordeling en Onderzoeksprogrammering, Team Invasieve Exoten en WUR, Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek – Alterra, Team Spatial Knowledge Systems.

Dijkhuis, J.E. en J.E. Herder, 2014. Pilot Environmental DNA Drijvende waterweegbree. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport 2013-026..

Diepenbeek, A. van, J.E. Herder, 2014. Padden.nu 2012 en 2013. Een droog (2012) en een koud voorjaar (2013): wel amfibieëntrek, maar verminderd. Rapportnr. 2007.003E. Stichting RAVON, Nijmegen

Herder, J.E., A. Valentini, E. Bellemain, T. Dejean, J.J.C.W. van Delft, P.F. Thomsen & P. Taberlet, 2014. Environmental DNA - toepassingsmogelijkheden voor het opsporen van (invasieve) soorten. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport 2013-104 (in het Nederlands en Engels beschikbaar).

Herder, J.E. & R.A. van Leeningen, 2014. Padden.nu 2014. Amfibieëntrek in een droog en warm voorjaar. Stichting RAVON, Nijmegen.

Herder, J.E, M. Schiphouwer & J. Kranenbarg, 2014. Pilot vergelijking visbemonsteringen volgens KRW-methode met uitkomsten environmental DNA metabarcoding voor R en M typen. Stichting RAVON, Nijmegen. Rapport 2013-078

Rijsewijk, A. van & J. van Delft, 2014. Monitoring van de gladde slang in de Kempen 2013. Rapportnummer 2012.007a. Stichting RAVON, Nijmegen.

Spikmans, F. & W. Bosman, 2014. Monitoring reptielen spoorlijn Maastricht – Lanaken 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.

Spikmans, F. & J. van Delft, 2014. Amfibieën in nieuwbouwwijk Den Bogerd Udenhout. Beoordeling van voorgaande amfibieënonderzoeken Stichting RAVON, Nijmegen.

Spikmans, F. & R. Struijk, 2014. Advies aanleg amfibieëntunnel Engelendaal - Leiderdorp. Stichting RAVON, Nijmegen.

Stumpel, A.H.P., 2014 Waar zitten boomkikkers in Zeeuws-Vlaanderen?. Rapportnr. 2014-101. Stichting RAVON, Nijmegen.

Schiphouwer, M.E., 2014. Advies inpassing drie amfibieëntunnels Brederodelaan, Bloemendaal. Stichting RAVON, Nijmegen.

Schiphouwer, M.E., 2014. Inventarisatie van grote modderkruiper en kamsalamander met eDNA in het beekdal van de Aa nabij Berlicum. Stichting RAVON, Nijmegen.

Schiphouwer, M. & A. de Bruin, 2014. Visonderzoek Gamerensche Plas 2014. Rapport 2014.110. Stichting RAVON, Nijmegen,

Schiphouwer, M.E. & J. Janse, 2014. Inventarisatie van kamsalamander en grote modderkruiper met eDNA in Natura 2000 gebied de Zouweboezem. Stichting RAVON, Nijmegen.

Schiphouwer, M.E., N. van Kessel, J. Matthews, R.S.E.W. Leuven, S. van de Koppel, J. Kranenbarg, O.L.M. Haenen, H.J.R. Lenders, L.A.J. Nagelkerke, G. van der Velde, B.H.J.M. Crombaghs & R.

Zollinger, 2014. Risk analysis of exotic fish species included in the Dutch Fisheries Act and their hybrids. Nederlands Expertise Centrum Exoten (NEC-E), Nijmegen.
Werkgroep Monitoring Noordzeekanaal, 2014. Monitoring trekvissen in het Noordzeekanaal en Ommelanden met kruisnet door vrijwilligers – 2014. Monitoring diadrome vissen met focus op intrekkende glasaal en driedoornige stekelbaars. Rapportnr. 2014-013

RAVON heeft een bijdrage geleverd aan:

Meijer, E., H. Dotinga, A.Wouda, 2014. Een nieuwe wet natuurbescherming. Visiedocument van de Nederlandse natuur-, landschaps- en dierenwelzijnsorganisaties.

3. STAGERAPPORTEN

Bos, B. van den, 2014. Morphological features of the European grass snake (*Natrix natrix*), a manifestation of its genetics or environmentally bound? Masterthesis, Universiteit van Amsterdam.
Burg, T. van den, 2014. Explaining differences in population density of the sand lizard (*lacerta agilis*). Bachelorthesis, Universiteit van Amsterdam.
Groenhout, 2014. Popualtion structure of the grass snake (*Natrix natrix*) in the Netherlands analyzed using microsatelite data. Masterthesis, Universiteit van Amsterdam.
Ottenhof, T., 2014. Inventarisatie onderzoek Reptielen & amfibieën in Nederland. Stageverslag CAH Vilrntum, Almere.
Schee, Bram B.N. Van der, 2014. Meta-population structure and habitat characteristics of the northern crested newt (*Triturus cristatus*) near the Waal river of Nijmegen. Rapportnr. 2014-03. Stichting RAVON, Nijmegen.
Sellmeijer, B., 2014. Explaining differences in population density of the Common lizard (*Zootoca vivipara*). Bachelorthesis, Universiteit van Amsterdam.

4. BOEKEN EN TEKSTBIJDRAGEN AAN BOEKEN

Verkade,Aaf, Corina de Jong, Kris Joosten en Niels Schrieken, 2014. Blik onder water in Leiden 7 mei tot 27 oktober 2014 Blik onder water in Leiden 7 mei tot 27 oktober 2014 Blik onder water in Leiden 7 mei tot 27 oktober 2014.

5. RAVON UITGAVEN

Banner SOS Iguana, september 2014, Stichting RAVON, Nijmegen.
Herkenningskaart Knoflookpad, augustus 2014, Stichting RAVON, Nijmegen.
Herkenningskaart Vervellingen reptielen, september 2014, Stichting RAVON, Nijmegen.
Herkenningskaart Amfibieënlarven, december 2014, Stichting RAVON, Nijmegen.
Delft, J. van & K. Joosten (redactie), 2014. Kijk op Exoten 7. Nieuwsbrief bij het Signaleringsproject Exoten. VOFF, KNNV & Sportvisserij Nederland in opdracht van Team Invasieve Exoten (Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit), januari 2014.
Delft, J. van & K. Joosten (redactie), 2014. Kijk op Exoten 8. Nieuwsbrief bij het Signaleringsproject Exoten. VOFF, KNNV & Sportvisserij Nederland in opdracht van Team Invasieve Exoten (Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit), april 2014.
Delft, J. van & K. Joosten (redactie), 2014. Kijk op Exoten 9. Nieuwsbrief bij het Signaleringsproject

Exoten. VOFF, KNNV & Sportvisserij Nederland in opdracht van Team Invasieve Exoten (Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit), september 2014.
Delft, J. van, K. Joosten en R.A. van Leeningen (redactie), 2014. Kijk op Exoten 10. Nieuwsbrief bij het Signaleringsproject Exoten. VOFF, KNNV & Sportvisserij Nederland in opdracht van Team Invasieve Exoten (Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit), november 2014.
Delft, J. van, R. Struijk, 2014. Zoekkaart exotische waterschildpadden. In het kader van het Signaleringsproject Exoten.
Flyer Ranavirus en massale sterfte bij amfibieën. Samenwerking DWHC, RAVON en Provincie Drenthe, februari 2014.
Rijsewijk, A. van & J. van Delft, 2014. Nieuwsbrief Gladde slang Noord-Brabant, nummer 18, januari 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Rijsewijk, A. van & J. van Delft, 2014. Nieuwsbrief Gladde slang Noord-Brabant, nummer 19, juli 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Rijsewijk, A. van & J. van Delft, 2014. Nieuwsbrief Gladde slang Noord-Brabant, nummer 20, november 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Schubben & Slijm, nummer 19, maart 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Schubben & Slijm, nummer 20, juli 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Schubben & Slijm, nummer 21, september 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Schubben & Slijm, nummer 22, december 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Tijdschrift RAVON nummer 52, jaargang 16 nummer 1, maart 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Tijdschrift RAVON nummer 53, jaargang 17 nummer 2, juni 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Tijdschrift RAVON nummer 54, jaargang 18 nummer 3, september 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Tijdschrift RAVON nummer 55, jaargang 19 nummer 4, december 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.
Waarnemingenoverzicht 2013, behorend bij RAVON 55, december 2014. Stichting RAVON, Nijmegen.

6. RAVON STAND

08 mrt Roermond. Genootschapsdag 2014. Arnold van Rijsewijk, Gonny van Ingen, Ingo Janssen.
29 juni Venhorst. Jubileum natuurgebied Voskuilen 25 jaar. RAVON stand. Annemarie van Diepenbeek.
27 juli RAVON stand met accent op SOS-vuursalamander "Weer-dag" Kasteelpark Born. Annemarie van Diepenbeek en Jöran Janse.
23 & 24 aug Dutch Bird Festival Oostvaardersplassen. Rolf van Leeningen en Jöran Janse.
26 okt Natuurbehoudsmarkt Diergaarde Blijdorp. Bart Kluskens en Ingo Janssen.
08 nov Landelijke dag RAVON
29 nov Landelijke dag SOVON/ VOFF
13 dec Landelijke dag FLORON

7. RADIO EN TELEVISIE

24 jan RTL-tv. Nieuws uit de Natuur. Winterslaap. A. van Diepenbeek, redactionele bijdrage.
18 apr RTL-tv. Nieuws uit de Natuur. A. van Diepenbeek. Beoordeling opnames bevruchting gewone pad.
11 mrt Vroege Vogels TV: Zaklampvissen naar de rivierdonderpad. Richard Struijk
16 mrt Uitzending reportage Vroege Vogels radio van veldbezoek roepende heikikkers. Opgenomen d.d. 13 maart. Arnold van Rijsewijk.
Apr Omroep Brabant radio over ontdekte populatie muurhagedissen in Noord-Brabant. Jeroen van Delft

08 apr Vroege Vogels TV: Lichtonderzoek en paddenoverzet. Ronald Laan en Joran Janse.
09 apr RTV Noord-Holland: interview Ingo Janssen over ringslang
10 apr L1 TV (Omroep Limburg) over het nieuwe Europese exotenbeleid met bijzondere aandacht voor Amerikaanse brulkikker en Pallas' eekhoorn. Jeroen van Delft & Hans Hollander.
16 apr RTV Drenthe, televisieprogramma 'Roeg': Herintroductie van de knoflookpad Drenthe (start project). Richard Struijk
02 jul RTV Drenthe. Herintroductie van de knoflookpad (uitzetting knoflookpad). Richard Struijk & Hans Peter Rijnders (Dierenpark Emmen)
24 aug Vroege Vogels Radio over exotische schildpadden en de nieuwe herkenningskaart. Jeroen van Delft
02 nov Vroege Vogels Radio: 2 november (AS) over Bs schimmel (opgenomen quote)
05 nov Toelichting opmars van de exotische grondels in item: Oostblok-piranha teistert Nederlandse wateren. Hart van Nederland, SBS6. Martijn Schiphouwer. http://www.hartvannederland.nl/top-nieuws/2014/oostblok-piranha-teistert-nederlandse-wateren/
09 nov Vroege Vogels Radio: 9 november (AS) over Bs schimmel (live)
18 nov Vroege Vogels TV: dinsdag 18 november; compilatie salamanders n.a.v. artikel Martel et al. (Bs). Annemarieke Spitzen

8. TIJDSCHRIFTEN EN KRANTEN

15 jan Persbericht. Recent ontdekte schimmel bedreigt nu ook Belgische amfibieën populaties. SOS vuursalamander. Spitzen- van der Sluijs, A.
17 jan NRC, Salamanderziekte naar België
14 mrt Volkskrant, Blauwtje. Jelger Herder
21 mrt NRC, Exotische indringers in de grachten. Edo Goverse
29 mrt Volkskrant, Beestje van de week: Ringslang. Interview met Ingo Janssen
Voorjaar Natura. Vroegtijdige signalering van exoten is essentieel. Nieuwsbrief exoten
Voorjaar DIER. Tijdschrift Dierenbescherming. Help de padden oversteken. Annemarie van Diepenbeek
Apr Mens en Natuur. De Amsterdamse grachten zijn schoner dan ooit tevoren. Interview met Edo Goverse
Mei Het Visblad. Visenatlas Overijssel; 'een ijkpunt in de tijd'. Martijn Schiphouwer
Mei Nachtelijk zaklampvissen. Bionieuws 23 (18). Edo Goverse
06 mei Leids Dagblad, Doen: blik onder water in Leiden
17 mei De Volkskrant, Grote Modderkruiper (Beestje van de week). Arthur de Bruin, Jelger Herder
31 mei De Volkskrant, DNAvorsen. Martijn Schiphouwer & Jelger Herder.
Juni Roots, Wie van de drie? (Herkenning groene kikker op ravon.nl)
Juni Rivierdonderpad in de schijnwerpers. Visserijkundig onderzoek met de zaklamp. Visionair 32: 24-27. Edo Goverse
26 aug Brabants Dagblad, editie Langstraat e.a. De verbouwing van de pad. Interview Annemarie van Diepenbeek over favoriete diersoort (in reeks).
Zomer Vereniging van Vrienden van de Hoge Veluwe, 2014: Jaar van de Salamander. Raymond Creemers, Jelger Herder
13 sept Bionieuws 14: SOSiguana
Okt Rinkelbollen 2014(3)(Natuurvereniging Terschelling), Waterschildpadden op Terschelling
25 okt Trouw, Goede broeihoop stinkt naar sloot. Met medewerking van Ingo Janssen
31 okt NRC, Salamander-killer komt uit Azië.

Nov Vakblad natuur bos landschap, Aziatische schimmelziekte bedreigt Europese salamanders (verwijst naar natuurbericht van 31 okt.)
01 nov Trouw, Dodelijke schimmel bedreigt Europese salamander
01 nov Volkskrant, Schimmel bedreigt Europese salamander.
27 nov Telegraaf, Paddenfile tijdens amfibieëntrek.
27 dec Telegraaf, Onzichtbare vis. (e-DNA)

9. DIGITALE NIEUWSSITES

08 jan Natuurbericht.nl, Amfibieën ondanks hoge temperatuur nog niet in de startblokken. Raymond Creemers.
17 jan Natuurbericht.nl, Salamanderkiller nu ook in België gesignaleerd. Jeroen Speybroeck (Hyla werkgroep Natuurpunt).
29 jan Natuurbericht.nl, 2014 Jaar van de salamander. Kris Joosten en Raymond Creemers.
19 feb Natuurbericht..nl, Vroege paai van beekprik luidt het voorjaar in. Arthur de Bruin
Feb RIONED Nieuws. Kom in actie om diersterfte in straatkolken te bestrijden. (n.a.v. onderzoeksverslag amfibieën in straatkolken).
06 feb Natuurbericht.nl, Grote verhuizing van bedreigde vuursalamanders. Raymond Creemers en Annemarieke Spitzen.
08 feb Natuurbericht.nl, Warme winter, vroege eieren. Theo de Jong (Viridis) en Raymond Creemers
03 mrt Natuurbericht.nl, Padden uit de put! Annemarie van Diepenbeek.
19 mrt Natuurbericht.nl, Voortplantingsdrift maakt roekeloos. Kris Joosten en Raymond Creemers
02 apr Natuurbericht.nl, Prikken floreren in de Niers. Frank Spikmans en Jelger Herder
04 mei Natuurbericht.nl, Handel inheemse reptielen en amfibieën. Richard Struijk en Jeroen van Delft
07 mei Natuurbericht.nl, Blik onder water in Leiden.
07 mei Natuurbericht.nl, Salamanderschimmel slaat hard toe in Wallonië. Iwan Lewylle (Natuurpunt Studie).
14 mei Natuurbericht.nl. Nood breekt wet voor kamsalamander. Annemarie van Diepenbeek.
16 mei Natuurbericht.nl, Voor het eerst jonge houting ontdekt in Waal bij Gameren. Martijn Schiphouwer, Arthur de Bruin, Jan Kranenbarg en Jelger Herder
28 mei Natuurbericht.nl, Overijsselse boomkikker gered!? Gijs Gerrits (Landschap Overijssel).
11 juni Natuurbericht.nl, Transporteren eenden vissen?, Frank Spikmans
18 juni Natuurbericht.nl, Zeeschildpadden succesvol teruggeplaatst nabij Amerika, Edo Goverse
02 juli Natuurbericht.nl, Nieuw atlasproject voor de Nederlandse Zoetwatervissen gestart. Arthur de Bruin, Martijn Schiphouwer en Jan Kranenbarg
09 juli Natuurbericht.nl, Uitheemse slangen vestigen zich niet snel in Nederland. Raymond Creemers, Jelger Herder
23 juli Natuurbericht.nl, Exotische zoetwaterschildpadden in Nederland. Kris Joosten & Richard Struijk.
30 juli Natuurbericht.nl, Nieuwe voortplantingslocaties knoflookpad ontdekt. Richard Struijk, Wilbert Bosman en Jöran Janse
06 aug Natuurbericht.nl, Nieuwe verbindingszone Strijper Aa groot succes. Wilbert Bosman, Richard Struijk, Jöran Janse en Jelger Herder
08 aug Natuurbericht.nl, Zoetwatervissen Nieuwe Waterweg opmerkelijk ver richting zee. Martijn Schiphouwer
20 aug Natuurbericht.nl, Kikkertrap als reddingsboei. Annemarie van Diepenbeek.
02 sept Natuurbericht.nl, Nederlandse leguaan op uitsterven – start reddingsactie. Bart Kluskens, Ronald Zollinger
02 sept NOS.nl, Bedreigde leguaan is te lekker.

02 sept Nu.nl, 'Smakelijk' inheemse leguaan dreigt uit te sterven.
02 sept RTLnieuws.nl, Leguaan verdwijnt van het menu.
02 sept Telegraaf.nl, Smakelijk leguaan dreigt uit te sterven.
03 sept Versgeperst.com, Reddingsactie voor bedreigde leguaansoort. 05 sept Natuurbericht.nl, Zoek en herken nu vervellingen van reptielen. Kris Joosten en Annemarie van Diepenbeek
17 sept Natuurbericht.nl, Muurhagedis omarmt nieuw leefgebied. Frank Spikmans
31 okt Natuurbericht.nl, Europese salamanders bedreigd door Aziatische schimmelziekte. Annemarieke Spitzen en Raymond Creemers
19 nov Natuurbericht.nl, Nieuw camerasysteem onderscheidt koudbloedige reptielen. Richard Struijk
26 nov Natuurbericht.nl, Nederland zet ruim zestien kilometer aan amfibieën over. Jelger Herder, Rolf van Leeningen
26 nov Nu.nl, Vrijwilligers helpen 230.000 amfibieën met oversteken.
27 nov Natuurbericht.nl, Watermonster verraadt watermonster. Arthur de Bruin
03 dec Natuurbericht.nl, Gevallen God in de mesthoop. Rob Lenders, Ingo Janssen en Jelger Herder
10 dec De Stentor.nl, Herpetoduct bij Elspeet veel gebruikt door reptielen
10 dec Natuurbericht.nl, Nieuwe tunnel voor reptielen volop in gebruik. Richard Struijk.

10. CURSUSSEN EN WORKSHOPS

25 & 26 apr Tholen. Workshop/basiscursus Amfibieën. In kader landelijk project Groen & Doen. Annemarie van Diepenbeek en Jöran Janse.
09 mei Groningen. Cursus amfibieën & reptielen Groningen en aanleg & onderhoud van poelen. In kader landelijk project Groen & Doen. Annemarie van Diepenbeek.
17 mei Aarle-Rixtel. Cursus vissen herkennen. In kader landelijk project Groen & Doen. Frank Spikmans.
2 t/m 27 juni Amsterdam/Limburg. Organismen in het Milieu, cursus Universiteit van Amsterdam/IBED. Met medewerking van Edo Goverse & Ingo Janssen.
19 juni Workshop Praktisch natuurbeheer: Agrarisch cultuurlandschap. Dag 1: Arkemheen. Jeroen van Delft & Henk Sierdsema (Sovon).
24 juni Workshop invasieve exoten van EU belang. NVWA-gebouw (Inspectieacademie), Wageningen. Raymond Creemers
19 juni Workshop Praktisch natuurbeheer: Agrarisch cultuurlandschap. Dag 2: Landgoed de Langakkers, Leende. Jeroen van Delft & Henk Sierdsema (Sovon).
02 sept Cursus Reptielen voor Dienst Landelijk Gebied. Utrecht/Houten, door Ingo Janssen
06 sept Putten. Amfibieën en poelencursus. In kader landelijk project Groen & Doen. Annemarie van Diepenbeek
06 sept Fochteloërveen. Basiscursus amfibieën en reptielen. In kader landelijk project Groen & Doen. Rolf van Leeningen & Jöran Janse.

11. EXCURSIES

09 mrt Sloterplas Amsterdam. Duiken naar exotische grondels op de Sloterplas. In kader landelijk project Groen & Doen.
06 apr Knoflookpadden luisteren Hondsrug. Edo Goverse
16 mei Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse
21 mei Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse

24 mei Nachtbraken: zaklampvissen demonstratie. Edo Goverse
06 juni Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse
18 juni Excursie met als doelsoort vinpootsalamander in de Kempen. In het kader van het Verspreidingsonderzoek. Arnold van Rijsewijk
02 juli Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse
12 juli Excursie gladde slang Kempen. In het kader van het project monitoring gladde slang Kempen. Arnold van Rijsewijk.
22 aug Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse
23 aug Schaopedobbe Elsloo (Dr). Reptielenexcursie. In kader verspreidingsonderzoek reptielen. Kris Joosten.
27 aug Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse
5 – 7 sep Zoogdieren & vissenweekend Kop van Noord-Holland.
07 sep Schepnetexcursie IVN Maarssen en Westbroekse Zodden. Edo Goverse
12 sep Vissen in de Leidse grachten. In kader landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse
11 okt Susteren. Veldexcursie amfibieën en poelenbeheer. Vervolg op lezing van 9 oktober. In kader landelijk project Groen & Doen. Jeroen van Delft

12. PRESENTATIES/LEZINGEN

08 mrt Lezing door Annemarieke Spitzen op de Genootschapsdag van het NHGL 'Huidige stand van zaken SOSvuursalamander'.
12 mrt Lezing 'ranavirus'in samenwerking met DWHC (Jolianne Rijks) in het kader van het geven van voorlichting over ranavirus bij bij Natuurmonumenten.
14 mrt 25 jaar RAVON Zuid-Holland (Ronald Laan). Presentatie tijdens minisymposium ´De ringslang in Zuid-Holland, een opportunist in opmars'.
14 mrt Beheer voor reptielen en de ringslang in het bijzonder (Jeroen van Delft). Presentatie tijdens minisymposium ´De ringslang in Zuid-Holland, een opportunist in opmars'.
14 mrt De ringslang in Zuid-Holland, een Nederlandse populatie? (Elze Groenhout & Ingo Janssen). Presentatie tijdens minisymposium ´De ringslang in Zuid-Holland, een opportunist in opmars'.
14 mrt Verspreiding van de ringslang in Zuid-Holland. Verovering van een provincie? (Richard Struijk). Presentatie tijdens minisymposium ´De ringslang in Zuid-Holland, een opportunist in opmars'.
24 mrt Lezing 'ranavirus'in samenwerking met DWHC (Jolianne Rijks) in het kader van het geven van voorlichting over ranavirus bij Landschapsbeheer Drenthe
04 apr College aan de Universiteit van Antwerpen door Annemarieke Spitzen "Amphibian conservation in the Netherlands, several case studies".
16 apr CAPPD lezing (Nijmegen) door Annemarieke Spitzen "Ranavirus and chytridiomycosis".
23 apr Lezing 'ranavirus' in samenwerking met DWHC (Jolianne Rijks) in het kader van het geven van voorlichting over ranavirus bij Staatsbosbeheer in Assen.
6 & 14 mei Lezingen monitoring verschillende soortgroepen in de Molengoot, NAC De Koppel, Hardenberg. Martijn Schiphouwer.
8 mei College aan de Radboud Universiteit Nijmegen door Jeroen van Delft "PGO's en het gebruik van vrijwillig verzamelde natuurdata".
14 mei Environmental DNA as a basis for species conservation. Invited talk at Senckenberg institute Dresden, Duitsland. Jelger Herder.
17 mei Valkenswaard. Lezing Amfibieën en reptielen. Jeugd-IVN Valkenswaard. Jeroen van Delft
24 mei Lezing door Annemarieke Spitzen bij de opening van de expositie van Brandon Ballengee (Seasons in Hell) in Museum het Domein (Sittard): 'de vuursalamander'.
04 juni Amfibieënlezing Amfibieën werkgroep IVN Nuenen. Edo Goverse.

04 juni EAZA TAG meeting. Avifauna. Lezing door Annemarieke Spitzen over de nieuwe amfibieschimmel Batrachochytrium salamandrivorans en de vuursalamander.
27 juni Gebruik invoerportaal voor Platform Geelbuikvuurpad & Vroedmeesterpad. Edo Goverse
28 aug Uden. Lezing poelenbeheer. In kader van landelijk project Groen & Doen. Jeroen van Delft
02 sept Bergeijk. Lezing De gladde slang in de Kempen, gidssoort voor de leefgebiedenbenadering. Lezing tijdens de afsluitingsbijeenkomst van de door Staatsbosbeheer uitgevoerde projecten voor de gladde slang in de Kempen. Jeroen van Delft & Arnold van Rijsewijk
19 sept Exoten; van waarnemen tot actie. Aanpak Amerikaanse brulkikker in de Nederlandse grensstreek. Lezing door Jeroen van Delft tijdens de studiemiddag exoten in en nabij het water. KNNV afdeling Breda, RAVON, Staatsbosbeheer, waterschap Brabantse Delta en Floron.
22 sept Amsterdam. Amfibieën in de tuin. In kader van landelijk project Groen & Doen. Edo Goverse.
23 sept Alphen aan den Rijn. Amfibieën en poelenbeheer. In kader van landelijk project Groen & Doen. Jeroen van Delft
1-3 okt Lezing door Annemarieke Spitzen: '*Batrachochytrium salamandrivorans*: a novel threat to amphibians' Bonn (D), DGHT meeting (Deutsche Gesellschaft für Herpetologie und Terrarienkunde e.V.)
02 okt Asten. Lezing amfibieën en poelenbeheer. In kader van landelijk project Groen & Doen. Jeroen van Delft
06 okt Lezing Ringslang voor Natuurbeschermingsvereniging IJhorst – Staphorst eo. Ingo Janssen
07 okt Lezing knoflookpad Valthe. Wilbert Bosman & Richard Struijk
09 okt Roermond. Lezing amfibieën en poelenbeheer. In kader van landelijk project Groen & Doen. Jeroen van Delft
22 okt Naarden. Bijeenkomst: Wildziektensurveillance; integratie in natuurbeheer (georganiseerd door CVI) . Lezing door Annemarieke Spitzen: 'Bedreiging van de vuursalamanderpopulatie in Nederland door chytride-schimmel'
30 okt Oisterwijk. Lezing Amfibieën, vennen- en poelenbeheer. In kader van landelijk project Groen & Doen. Jeroen van Delft
05 nov Valkenswaard. Lezing Amfibieën en reptielen van Zuidoost-Brabant. IVN Valkenswaard. Jeroen van Delft
08 nov Nijmegen, RAVON-dag 2014. De grote modderkuiper uitgepeild. Jan Kranenbarg
08 nov Nijmegen, RAVON-dag 2014. Flitspresentatie: Lezing de ringslang in het Wormdal. Ingo Janssen
08 nov Nijmegen, RAVON-dag 2014. Flitspresentatie: Ontwikkelingen vuursalamander. Annemarieke Spitzen
08 nov Nijmegen, RAVON-dag 2014. Flitspresentatie: Vissenatlas Nederland scoort. Martijn Schiphouwer
08 nov Nijmegen, RAVON-dag 2014. Snoek preview: Oog in oog met de Nederlandse Zoetwatervissen. Matthijs de Vos & Arthur de Bruin, blikonderwater.nl.
08 nov Nijmegen, RAVON-dag 2014. SOS Iguana St. Eustatius. Bart Kluskens
10 nov 2014 Resultaten kruisnetbemonstering Noordzeekanaal. Edo Goverse.
10 nov Exoten: tolereren, bestrijden of beheren. Lezing over exoten, toegespitst op prov. Limburg. Lezing voor Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Kring Heerlen. Raymond Creemers m.m.v. NEC/E partners.
16 nov Recklinghausen (Duitsland). Lezing Knoflookpad. Jahrestagung des Arbeitskreises Amphibien und Reptilien Nordrhein-Westfalen. Wilbert Bosman
16 nov Recklinghausen (Duitsland). Lezing Environmental DNA: eine neue Methode für Monitoring und Artenschutz. Jahrestagung des Arbeitskreises Amphibien und Reptilien Nordrhein-Westfalen. Jeroen van Delft
22 nov Martijn Schiphouwer. Gaan exotische vissen en biodiversiteit samen? Lezing op de 8ste Noord-Hollandse Natuurdag.
27 nov Monitoring trekvissen Noordzeekanaal. Edo Goverse

29 nov VOFF dag (Ede). Lezing door Annemarieke Spitzen: 'Is er leven na *Batrachochytrium salamandrivorans*?'

9 dec Tilburg. Heidebegrazing; mag het iets genuanceerder? Lezing op de info-avond 'Begrazing in de natuur: vloek of zegen?' Stichting Vogels in Brabant. Jeroen van Delft

18 dec NECOV (Nederlands-Vlaamse vereniging voor ecologie). Lezing door Annemarieke Spitzen: 'Exotische ziektes: een nieuwe bedreiging voor amfibieën en vissen'.

13. OVERIG

7 mei – 27 okt Fototentoonstelling, fotoboek, 2 flyers, 2 banners en 12 excursies voor Blik onder water in Leiden. In kader van project Groen & Doen. Kris Joosten, Aaf Verkade et al., Leiden.